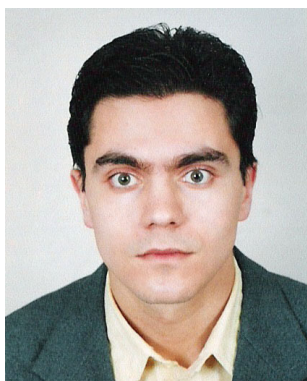

Иво Николов Чехларов е роден през 1973 г. в София. Завършил е последователно средно и висше икономическо образование. През 1996 г. получава магистърска степен по счетоводство и контрол в УНСС. След това става докторант в катедра “Счетоводство и анализ” на УНСС. През 2005 г. му е присъдена докторска степен в областта на счетоводните аспекти при стратегиите за управление на риска в банковата дейност. Има научни публикации в същата сфера, както и в областта на финансовите деривати. Работи в KPMG – България.

СЧЕТОВОДНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ДЕЙНОСТТА НА СЪВРЕМЕННАТА БАНКА

д-р Иво Чехларов

1.1 УВОД

Банките представляват най-важният елемент на съвременната икономическа система, тъй като осигуряват ресурсната обезпеченост за развитие на отделните сектори в националната икономика и допринасят за възпроизводството на капитала в неговите многостранни приложения по икономически сектори и отрасли. Развитие на съвременната банкова система в България може да се характеризира със:

- 1 По-нататъшното развитие на българската банкова система, свързано със нейният скрит потенциал, което се очаква да се изрази в:
 - а) Продължаване на процеса на повишаване на качеството на банковите услуги;
 - б) Съдействие и участие в по-нататъшното подобряване на общото състояние на икономиката;
 - в) Активна роля в създаването на средна класа;
 - г) Повишаване на доверието на хората в банковата система;
 - д) Съдействие чрез разширяване на банковите услуги за повишаване на нивото на потребление в страната;
 - е) Очакване за ръст в темповете на икономическия растеж в страната, по-висок в сравнение с реализирания в Европа.
- 2 Очакване за разширяване на гамата от предлагани банкови продукти, като: кредитни и дебитни карти, управление на взаимни фондове и инвестиционни фондове, предлагане на различни схеми на лизинг, ипотечи и др., както и запазване на качеството на динамично растящия кредитен портфейл;

3. Нарастващата конкуренция между отделните търговски банки при засилване на конкурентните позиции на икономическите агенти – фирми и граждани в страната;
4. Очакване за структурна промяна в източниците на доходност по банковите активи, което е в неразривна връзка с хармонизиране на банковата практика с условията и нормите в Европейския съюз. Значение ще има и развитието на капиталовите и паричните пазари като алтернативен източник на финансиране спрямо банковата система, както и желанието на потребителите на банкови услуги за по-ниски разходи под формата на по-ниски лихви по предоставените им ресурси и намаляване на таксите за обслужване, начислявани от банките;
5. Разширяване на източниците на финансиране в съвременната банкова система под формата на издаване на облигации, емитиране на акции на активния борсов пазар, издаване на депозитни сертификати, участие в спекулативни операции по увеличаване на банковите печалби;
6. Изложеното дотук дава основание да се твърди, че до голяма степен целите и ролята на счетоводния анализ в съвременната банкова система на България се свеждат до интерпретиране и счетоводно представяне на кредитните и депозитните взаимоотношения, които заемат най-важния дял от структурата на пасивите и активите на българските банки. Предвид практиката на Европейския съюз и бурното развитие на световните финансови пазари, това неизменно води до извода, че съществува огромен резерв пред банковото счетоводство като елемент на управленския процес за по-пълно обхващане на многообразието на бъдещите процеси, които се очаква да настъпят в съвременните търговски банки;
7. Глобалната тенденция на постоянно ускоряване на обращаемостта на капитала и свързаните с това изисквания към носителите на ликвидност, висока пазарна способност, висока доходност и възможно ограничен риск изведоха в глобалната практика и инвестиционното пространство дериватите. Поради обективни причини в момента счетоводният анализ в България, според нас, отделя слабо внимание на операциите с деривативни инструменти, което е резултат от незначителния им дял в структурата на банковите активи и пасиви, но също така и от липсата на единни правила за счетоводно третиране;
8. Хармонизацията на българската счетоводна практика с европейския опит изисква бъдещите специалисти в областта на банковото счетоводство да излязат извън границите на сега действащото познание и да осъзнаят, че съществуват обекти на счетоводен анализ, които тепърва ще навлизат активно в практиката и ще изискват професионален поглед и интерпретация.

Развитието на европейската счетоводна практика и теория, изграждането на структурата и съдържанието на Международните стандарти за финансово отчитане е опит за обединяване на различните подходи, методики, бази и правила в отделните страни членки в единни стандарти за отчитане на различните по вид банкови операции. Българската банкова практика е неразделна част от този процес и предизвикателствата пред нея ще нарастват с развитието на икономическата среда в България;

В резултат на проявлението на тези основни насоки и тенденции на развитие се увеличават изискванията пред счетоводната система на съвременната банка – главно в посока на разширяване обхвата на отразяваните операции и техния ефект върху финансовите отчети.

Цел на настоящата разработка са възможните решения за изграждане на практически модел за счетоводно отразяване на операции по управление на риска в дейността на съвременната банка – чрез деривативни финансови инструменти като опции, фючърси и суапи.

1.1.1 Представяне на управлението на риска в кредитната дейност на банката

Кредитната дейност на банките нормално представлява най-големия източник на приходи и най-големия компонент на банковите активи. Кредитната активност на банките варира от отпускане на генонощен заем до дългосрочни кредити. Финансирането на такива кредити с привлечени средства със сравним матурирмет и лихвена чувствителност са ключови стратегии за контрол върху риска и са основни сфери на внимание на мениджмънта на банката. При този вид дейност банката следва да балансира между желанието да инвестира набраните средства и да генерира желаната доходност и отговорността пред собствениците на средства, които са ги предоставили на банката. Банките – в резултат на предоставените ресурси под формата на заеми – извличат приходи под формата на лихва, която се начислява за периода на действие на заема. В допълнение към лихвата банките извличат приходи по своите кредитни операции, като начисляват различни по вид такси и комисионни. Банката, предвид спецификата на своята дейност, предоставя на други предприятия парични средства. Счетоводното признаване на финансовия инструмент заем ще настъпи от датата, когато двете страни – банка и заемател, влизат в договорните условия по заема. Спецификата на признаване произтича от договорните условия за периода и размера на отпуснатия ресурс. Банковите заеми могат да бъдат отпуснати наведнъж или на части. Така от датата на договаряне на един заем за банката възниква ангажимент за отпускане на определена сума от средства. До датата на отпускане и в зависимост от условията по теглене на заема размерът на ангажимента се променя. При такъв подход от датата на договаряне на заема банката оповестява в своите отчети поетите ангажименти по отпускане на заеми на своите клиенти. От друга страна, самото признаване на заема във финансовите отчети настъпва от датата на реалното превеждане на паричните средства към заемополучателя. Така, от гледна точка на счетоводното признаване, за банката има два момента:

- От датата на договаряне банката следва да оповести своя ангажимент за отпускане на заема и за неотпуснатата част от него;
- Признаване на финансов актив – вземане по отпуснат заем до размера на изтеглените от заемателя средства.

Финансовият актив вземане по заеми се признава в отчета по неговата цена, която е справедливата цена на това, което е дадено. Разходите, свързани с операцията по отпускане на заем, се включват в цената на придобиване на финансовия актив. От друга страна, банките събират първоначални такси за създаване на финансовия инструмент. Таксите представляват неразделна част

от генерирането и създаването на финансовия инструмент и се разсрочват при тяхното признаване за периода на действие на финансовия инструмент. Признават се като корекция на неговата ефективна доходност.

Обобщено оценката на финансов актив заем може да се представи по следният начин:

Договорена главница по заема
Плюс: направените разходи по проучване и отпускане
Минус: Такса за ангажименти и отпускане

При по-голям ангажимент за заем със различен период и момент на теглене на ресурсите практика е банките да събират такси за ангажимент. Този вид такси представляват възнаграждение на банката за нейната готовност да предостави тези средства при поискване. Те се събират в аванс съгласно периода, за който банката е готова да поддържа размера на заема наличен за теглене при желание от страна на клиента. Разглежданите такси, според нас, е подходящо да се включват в отчетите за приходи и разходи като част от признаване на ефективна доходност по финансовия инструмент.

В практиката на банките заемите обикновено могат да бъдат отпускани или при фиксиран лихвен процент, или при променлива лихва. Двата случая дефинират известни специфики на отчитане на финансовия актив вземане по заеми в зависимост от прилаганата по финансовия инструмент лихва. Приходът от лихви се признава в счетоводните отчети пропорционално на периода, за който се отнасят, имайки предвид ефективната доходност по актива.

Счетоводният анализ на оценката на финансовите инструменти заеми – от гледна точка на банката, се специфицира в зависимост от това дали лихвеният процент по заема е с фиксирана или с променлива лихва.

- При отчитане на финансови инструменти, при фиксиран лихвен процент, характеристиката е че ефективният лихвен процент по заема остава непроменен през целия период на неговото действие.
- Основният проблем при счетоводния анализ на заеми с променлива лихва произтича от това, че към всяка дата на представяне на предоставените заеми във финансовите отчети следва да се прави оценка на тяхната амортизируема стойност. Това е така, защото такива заеми се отпускат при нива на лихвения процент, които се изменят периодично, обикновено всеки месец, тримесечие, полугодие или са в зависимост от движението във лихвените равнища на други финансови инструменти като корпоративни облигации, ДЦК и други.

За финансови инструменти, при които има променлив лихвен процент, периодичната промяна в очакваните парични потоци, които отразяват движението в пазарния лихвен процент, води до промяна в ефективния лихвен процент. Промениите в паричните потоци по финансовия инструмент се признават през целия период, оставащ до края на неговото съществуване. Важен методологически извод при подобен род заеми е, че ако в следващи отчетни периоди основният лихвен процент се движи в посока, която се различава спрямо

очакваната лихва при първоначална оценка на инструмента, това води до промяна в очакваните разходи и в размера на паричните потоци по периоди, като така се получава корекция на ефективния лихвен процент по заема. В края на всеки отчетен период следва да се прави нова оценка за амортизируемата стойност по финансовия инструмент.

Една от най-важните стратегии при управление на риска, свързан с дейността на банката по отпускане на различните видове кредити, е правилната оценка на степента на възстановимост на финансовият актив вземане по заеми. При отпускане на заеми банката се изправя пред риска от неспособност на клиента да погаси навреме или въобще своите задължения по заема – както по отношение на главницата на заема, така и по отношение на начислените лихви. Невъзможността клиента да погаси своите задължения по заема води до намаляване на бъдещата икономическа изгода от финансовия актив заеми, което се изразява в промяна в очакваните бъдещи парични потоци. Финансовият актив се счита за обезценен ако неговата очаквана възстановима стойност е по-малка от неговата отчетна стойност. Към всяка дата на изготвяне на финансови отчети банката следва да оцени дали има някакви обективни обстоятелства, които доказват че финансов актив или група от активи са обезценени. Ако такива обстоятелства съществуват, то банката следва да признае загуба от обезценка. Обективни доказателства, че един финансов актив е обезценен или несъбираем, съществуват, когато банката няма да събере цялата сума, която е дължима (главница и лихви), съгласно определените условия по договора за заеми, вземания или актив, отчитан по амортизируема стойност. Това означава, че се е появила обезценка по активи или загуба от лоши вземания. Оценката на загубата се определя като разлика между отчетната стойност на актива и настоящата стойност на очакваните бъдещи парични потоци, дисконтирани при първоначалния ефективен лихвен процент по заема. Отчитането на обезценката може да стане или директно в отчета за приходи и разходи, или чрез създаване на сметка за обезценка. Размерът на обезценката по финансов инструмент може да бъде призната по отделно за всеки значим финансов актив или портфейл от активи. Обезценката на финансовите инструменти, които се отчитат по амортизируема стойност, се оценява, като се използва първоначално определеният ефективен лихвен процент. За заеми, вземания или финансови инструменти, дължани до падеж, по които има променлива лихва, процентът, използван при дисконтиране на бъдещите парични потоци с цел оценка на потенциалното обезценяване, е текущият към момента на обезценка ефективен лихвен процент по инструмента. Оценката за обезценка на финансовия актив не означава само отразяване на условията по отчитане на загуба по инструмента, но и последващо отразяване на условия, които водят до възстановяване на стойността на инструмента. При обратно проявление обезценката следва да се коригира или директно по заемната сметка, или чрез корекция в салдото на сметката за обезценка. Размерът на корекцията в обезценката не може да надвишава стойността на инструмента (отчитана като амортизируема стойност без обезценка по смисъла на стандарта).

Във връзка с приемането на Международните счетоводни стандарти (МСС) като база за изготвяне на финансовите отчети на банката от 1 януари 2003 г. БНБ прие нова наредба за отчитане на рисковите експозиции на банките. Целта

на наредбата е да даде по-определено и практически по-ясно дефиниране на подход за определяне на степента на обезцененост на активите на банката. Степен на обезцененост на активите на банката се дефинира при наличие на условия за определяне на активите като рискови. В съответствие с изискванията на наредбата банката разработва политика за оценка на рисковите експозиции и създава специализиран вътрешен орган за наблюдение, оценка, класифициране и провизиране на рисковите експозиции за загуби от обезценка. Устройството и правомощията на този орган ще се определят във вътрешните правила. Важен методологически момент при изготвяне на тези правила е, че в него не могат да участват лицата, които пряко отговарят за разрешаването на кредитите и поддържането на взаимоотношенията с кредитополучателите. Политиката за оценка на рисковите експозиции на банката се основава на следните фактори:

- Рисковите експозиции се оценяват и класифицират въз основа на степента на кредитен риск, срока на забавата на изискуемите суми по тях, оценката на финансовото състояние на длъжника и източниците за изплащане на неговите задължения.
- Оценката на финансовото състояние на длъжника се основава на периодично изискваната и представяна от него информация съгласно чл. 44 от Закона за банките, включваща счетоводни отчети и други документи. Оценката на финансовото състояние включва качествения и количествения анализ, отчитащ всички обстоятелства, които могат да засегнат погасяването на задълженията съгласно клаузите на договора.

Банката може да създаде и провизии за вземания, които имат специфичен характер. В наредба 9 на БНБ за отчитане на рисковите експозиции се дава следната конкретика на тези видове провизии:

- Специфичните провизии за загуби от обезценка намаляват стойността на балансовите активи с очакваната загуба до възстановимата им стойност.
- Специфичните провизии за загуби от обезценка се формират срещу конкретно определени експозиции, класифицирани под наблюдение, като нередовни, съмнителни и загуба, както и на портфейлна основа за група от кредити със сходни характеристики, които нямат индивидуална значимост.
- Специфични провизии за общ кредитен риск се определят за индивидуално значими експозиции, както и на портфейлна основа, класифицирани като редовни за покриване на съществуващи загуби и рискове, които не могат да бъдат конкретно определени за всяка отделна експозиция в размери, установени в политиката за оценка на рисковите експозиции съгласно чл. 4.
- Специфичните провизии за загуби от обезценка са елемент на счетоводните разходи и се отчитат в отчета за приходите и разходите.
- Специфичните провизии за условни задължения, отчетени като задбалансови позиции, са елемент на счетоводните разходи и се отчитат в пасива на баланса с частта от задължението, за която съществува вероятност да бъде изплатена от банката.

Казано обобщено, въпросът за обезценка на вземанията на банката е въпрос за способността на нейното ръководство да управлява риска. Управлението на този риск започва още преди да е отпуснат заемът на клиента, чрез оценяване на неговата кредитоспособност. Оценката се прави чрез финансов анализ на заверените финансови отчети на потенциалния клиент, движението по

паричните потоци, потенциалния растеж и развитие на пазара на дейността на клиента. В повечето случаи банката създава свой кредитен отдел, в който чрез специални процедури, правила, ръководства банката установява критерии, при които може да бъде отпуснат заем на потенциален клиент. Банката управлява риска по отпуснатите от нея заеми чрез изискване за обезпечение по тях или за гаранции (или залог) на други финансови инструменти, които да гарантират до някакъв размер вземанията на банката. Управлението на риска не е еднократен акт, а един продължителен процес на развитие от момента на подаване на молба за отпускане на заем до погасяване на последната вноска по този заем. Във всеки един момент банката следва да събира информация, да прави анализи и прогнози, чрез които да оценява финансовото състояние на своите длъжници. Тези процедури следва да отчитат всеки един фактор, който има положителен или негативен ефект върху способността на длъжника да погасява на време или в пълен размер своите задължения по погасителния план. По-специално анализът следва да отчита такива променливи като състоянието на икономиката в даден момент, нивата на пазарните лихвени равнища, валутните курсове и тяхната гъвкавост, състоянието на индустрията и бранша, в който оперира потенциалният клиент, възможностите за растеж, пазарния дял на клиента, резултатите от анализа на приходите по години, по видове продукти, от маркетинговите анализи и финансовите оценки за възвръщаемостта на инвестицията, за която се изисква заемът, размера на оперативните разходи, маржа на продажбите, капиталовата структура на дружеството, показателите за ликвидност на дадена компания, показателите за управление на оборотния капитал, данните от анализа на дните за събираемост на вземанията, дните за изплащане на задълженията и всяка неблагоприятна промяна. При отпускане на заем на физическо лице банката отчита фактори като заетост на физическото лице, месечна заплата, възможности за обезпечения, трети лица, които могат да гарантират заема от името на клиента, образование и лични характеристики на лицето, кандидатстващо за заема.

Процесът на управление на риска и на анализ на текущите данни следва да продължи и след като дадено задължение е погасено. Това е така, защото кредитирането от страна на банките е един от основните фактори за набавяне на финансов ресурс от страна на фирмите и икономическите агенти при реализиране на тяхната дейност. Може да се каже, че една банка няма минали клиенти, а винаги съществува потенциал за отпускане на нови кредити, кредитни линии и други финансови ресурси. Затова банката следва непрекъснато да разполага с огромен потенциал за събиране и анализиране на икономическа информация, която да я подпомогне да определи кръг от свои клиенти, индустрии или браншове, които са с най-голям потенциал за развитие на кредитната дейност и при които рискът от непогасяване на заема е по-малък. Участието на банките като активни двигатели на капиталовите и паричните пазари им позволява непрекъснато да натрупват актуална и обновена информация, която, преплетена с техният опит и рутина, им позволява да направят коректна и правилна оценка за развитието на погасяването по даден заема а от там и коректно да оценят възможността възстановимата стойност да е по-ниска от отчетната стойност.

Въпросът за обезцененост на финансовите активи е един от важните при осъществяване на отчетността в съвременната банкова система. Именно информацията във финансовият отчет, засягаща разходите за обезценка и тяхното движение през годините, е един от водещите индикатори за успешна финансова стратегия на управление на банката. Оперативната организация на управление на кредитния портфейл във всяка банка започва от специален отдел за отпускане на кредити. Отпускането на кредит се иницира от кредитен специалист, който установява контакти с нови клиенти, поддържа взаимоотношения със съществуващи заемополучатели и представлява банката пред нейните клиенти. Отделът за отпускане и управление на кредити в банката има следните функции:

- Получаване и контрол върху документацията за отпускане на заема;
- Поддържане на необходимата информация за клиента;
- Установяване на кредитен лимит на отпускане на средства;
- Изискване за плащане на дължимите суми по заема;
- Съблюдаване на навременното изплащане на дължимите суми;
- Наблюдение на превишението на кредитните лимити над установените;
- Наблюдение върху пазарните цени на активите, предоставени за обезпечение;
- Оценка на възможностите за изплащане на остатъчната част от дълга.

Обезпечението по предоставените заеми представлява друг аспект на управление на риска от загуба. Едно идеално обезпечение за банката би изглеждало така:

- Има стабилна и предвидима цена;
- Лесно реализируемо е на активния пазар;
- Осигурява адекватно покритие на риска;
- Има сигурни права.

Обезпеченията, които банката получава, се квалифицират на директни – които се осигуряват от заемателя, и индиректни – които се осигуряват от страна, различна от заемателя. Най-общите видове обезпечения могат да бъдат:

- Ценни книжа, дългови инструменти и др;
- Ипотека върху активи;
- Права върху вземания, парични сметки и други;
- Гаранции.

При отчитане на степента на обезценка на финансовите активи банката следва да вземе предвид и справедливата цена на предоставените обезпечения от страна на заемателя. При актива вземане обезценката взема предвид справедливата цена на обезпечението, намалена с разходите по придобиване на обезпечението, а може и по продажбата. По същия начин при обезценка на финансов актив вземане, което е обезпечено със гаранция, обезценката взема предвид размера на предоставената от трети страни гаранция. Практически това означава, че при отчитане на паричните потоци от финансовите инструменти “вземания по банкови кредити” следва да се отчетат и паричните потоци от потенциалното реализиране на обезпеченията. При оценка на обезпеченията като част от цялостната оценка за обезценката на вземанията ние предлагаме да се спазват следните методологически изисквания:

- Обезценката като счетоводна категория се определя към всяка дата на съставяне на финансовият отчет на банката. За целите на обезценката

бъдещите парични потоци се дисконтират при първоначално определения ефективен лихвен процент, докато справедливата цена на обезпечението се определя към датата на съставяне на баланса и тя не се дисконтира. Това е така, защото паричните потоци по финансовия инструмент ще се реализират в бъдеще, докато справедливата цена на обезпечението отразява една моментна картина към датата на съставяне на баланса. Ето защо според нас тя не следва да се дисконтира;

- Когато обезпеченията са под формата на гаранция от трети страни, въпросът стои по друг начин, тъй като гаранциите имат характер на условни активи, чието проявление ще се реализира при проява или не на несигурни бъдещи събития, които не са под контрола на банката. Акцентът при дефиницията на условен актив пада върху бъдещ паричен поток. В случай на гаранция, издадена в полза на банката, тя следва да вземе предвид бъдещите положителни потоци от постъпления от гаранцията, като ги дисконтира при същият дисконтен процент, с който се дисконтират паричните потоци от вземането като актив.
- Поради характера на обезпеченията като активи, които към датата на тяхното приемане все още не отговарят на критериите за включване в баланса на банката, те се водят загбалансово. Важен методологически момент от правилното счетоводно отразяване на обезпеченията е тяхното пълно оповестяване към датата на съставяне на финансовите отчети.

Банката следва да оповестява редовно в своите отчети: справедливата цена на полученото обезпечение (както под формата на финансови, така и под формата на нефинансови активи), справедливата цена на продадените или предоставени отново обезпечения, значителните условия, свързани с използването на обезпеченията. Подходящите начини за представяне на риска от обезценка е под формата на възможни две допълнителни оповестителни бележки. Първата е във вид на таблица към финансовия отчет, която цели да се покаже движението по размера на обезценката.

<i>Обезценка на вземания по предоставени заеми</i>	Текуща година	Предходна година
<i>Баланс на салдото по обезценка в началото на периода</i>		
1. Начислена провизия през периода		
2. Отписана обезценка в резултат на отписване на вземането		
3. Отписана обезценка в резултат на подобряване на позициите на клиентите		
<i>Крайно салдо на размера на обезценка на заемите</i>		

Втората форма произтича от това, че на практика обезпеченията като покритие на потенциални бъдещи непогасяеми вземания намират отражение в забалансовата част на годишният счетоводен отчет. Този подход съчетава балансовото и забалансовото представяне на обезценката на финансови инструменти. Той може да служи като допълнителна нота към финансовите отчети, която ще подпомогне анализа на управлението на риска:

<i>Обезценка на вземания по предоставени заеми</i>	Текуща година	Предходна година
<i>Вземания, подлежащи на обезценка</i>		
1. Минус справедливата цена на обезпеченията по тези вземания		
2. Минус настоящата стойност на очакваните гаранции		
<i>Салдо на размера на обезценка на заемите в отчета на банката</i>		
3. Минус салдото на обезценка в началото на периода		
<i>Разход/Приход за обезценка през текущият период</i>		

Едно такова представяне позволява да се направи оценка на прилаганата стратегия за минимизиране на риска от обезцененост. Движението на салдото на обезценката по периоди може да се анализира по отделни елементи, като се започне от движението в общата сума на вземанията, подлежащи на обезценка, движението в справедливата цена на предоставените обезпечения и движението на очакванията за реализиране на положителни парични потоци в резултат на получени гаранции. Всяко едно изменение в отделните фактори може да повиши риска за банката от нереализиране на дадените кредити. Ето защо разширеният оповестителен инструментариум подпомага правилното разбиране на процесите в банката през даден период.

1.2 ОПЦИИТЕ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА УПРАВЛЕНИЕ НА БАНКОВИЯ РИСК – ИКОНОМИЧЕСКА СЪЩНОСТ И С ЧЕТОВОДНО ПРЕДСТАВЯНЕ ВЪВ ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ НА БАНКИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ.

1.2.1 Икономическа същност и приложение на опциите в дейността на банката

Опцията е финансов инструмент, който дава право, но не и задължение на нейния притежател да продаде или закупи определено количество валута, ценни книжа или други финансови инструменти при фиксирана цена. От гледна точка на техният издател опциите представляват неотменим ангажимент да достави активите, предмет на опцията, при благоприятно развитие по цените в основния договор по опцията. В практиката оценката на опциите се реализира на основата на сложни математически модели като например модела на "BlackSholes". В оценката на една опция има два основни фактора, които влияят върху нейната стойност:

- **Времева стойност** – Това е стойността, която се получава от изгодата да може да се упражни една опция по време на нейния период на живот. Възможността да се упражни една опция е в пряка зависимост от изменчивостта в справедливата цена на основния инструмент и честотата на нейната изменчивост. Икономическият смисъл на времевата стойност се изразява във вероятността през периода до падежа на опцията да бъде развита вътрешна стойност, ако такава съществува в момента или тя да бъде увеличена. Изхождайки от тази дефиниция, когато опцията е "под-пару" или "на паритет", опционната премия се състои от времевата стойност;
- **Вътрешна стойност** – Това е благоприятната разлика между цената на упражняване на опцията и стойността на основния инструмент към всеки един момент до датата на упражняването му.

Тези два елемента определят общата стойност на опцията, която във финансовата практика е известна под наименованието "опционна премия". Опциите във финансовата практика са два основни вида **put u call** опции.

Call опцията дава право на своя притежател да закупи актив на специфична цена, наречена цена на упражняване на опцията, до определена дата в даден период. Юлска call опция за акциите на банка "А" с цена на сделката 100 лева на акция дава право на нейния притежател да закупи акции на компанията "А" по всяко време до изтичане на последния ден на юли за цена 100 лева. Ако цената на акциите на компания "А" надвиши цената на сделката по опцията, нейният притежател може да я упражни и да закупи акции на цена 100 лева и да извлече печалба при продажбата им по пазарна цена. При обратното проявление на пазара опцията ще остане неупражнена. Покупната цена на опцията се реализира чрез заплащане на опционната премия и тя представлява компенсацията, която следва да се плати, за да може инвеститорът да я упражни при благоприятно развитие на пазара. Ако опцията остане неизползвана, държателят и ще понесе загуба, равна на премията, платена за опцията.

Приходите от call опцията за нейния купувач при упражняването ѝ може да се опишат така:

Приходи = Пазарна цена на акцията – Цената на упражняване на опцията
Печалба = Приходите – Премията, платена за опцията.

Ако при цена на акциите на компания "А" от 120 лева банката упражни опцията, тя ще извлече приходи в размер 20 лева и при платена премия за опцията от 5 лева, печалбата за банката е 15 лева на акция.

Приходите от Call опцията за нейния издател при упражняване може да се опишат така :

Приходи = Опционна премия + Печалба от продажбата (– Загуба от продажбата)

Put опцията дава право на нейния притежател да продаде актив за определена цена – на или преди дадена дата. Така put опция с дата юли за акциите на компания "А" за цена 100 лева дава право на нейния притежател да продаде акциите на компания "А" на издателя на опцията на цена 100 лева, дори пазарната цена да е под 100 лева. Докато печалбата от call опцията произтича от нарастване на цените на актива, то при put опцията печалбата нараства, когато цената на актива пада. Put опцията ще бъде упражнена само в случай, че цената на актива, предмет на опцията, е под цената на упражняване на опцията. Собственикът на опцията може да купи акции на активна борса по ниската цена, и да ги продаде по цената, определена с опционния договор, като извлече съответна печалба. Например, ако цената на акциите на компания "А" спадне на 90 лева, то притежателя на опцията ще купи акции по 90 лева всяка и ще ги продаде на цена 100 лева, определена с put опцията, като извлече печалба от 10 лева на акция.

Приходите от put-опция може да се изложат със следното уравнение:

Приходи = Цената на упражняване на опцията – Пазарната цена на актива

Ако притежателят на опцията плати цена от 15 лева за упражняването ѝ, то в дадения случай се реализира загуба от 5 лева като краен резултат от операцията.

Приходите от put опцията за нейния издател при упражняването ѝ може да се опишат така:

Приходи = Опционна премия + Печалба от последваща продажба (– Загуба от последваща продажба)

Изхождайки от уравнението за печалба от put и call опция, може да се извлече и уравнение за критичната пазарна цена при упражняване на даден вид опция от нейния купувач:

При put и call опция: Приходи = Премия, платена за опцията

Когато възможните приходи надминат размера на платената премия, то опцията ще бъде упражнена и обратно.

От гледна точка на банката като купувач на опции put опцията е пример за песимистични очаквания за цената на даден актив в бъдеще, докато call опцията е пример за оптимистично очакване за цените на един бъдещ актив. Когато

банката е в ролята на продавач на опции, call опцията е израз на очакване за спад в цената на основния актив, докато put опцията е очакване за покачване в цената на основния актив

Използването на опциите от страна на мениджмънта на банката може да се обобщи в четири основни насоки:

- за реализиране на спекулации;
- за хеджиране;
- за търгуване;
- за увеличаване на дохода.

Спекулации – При спекулативни операции банката ще заеме позиция, която ще изхожда от нейното очакване за движение в цените на основните инструменти. Предимството при една такава операция за банката ще произлезе от това, че инвестицията в опция е високо ефективна за разлика от директната инвестиция във финансовия инструмент. От друга страна спекулативните операции сами по себе си може да съдържат елемент на управление на риска. Една спекулативна операция може да бъде свързана както с цел реализиране на доходност, така и с желание от очакван положителен резултат да се елиминира негативното развитие в конкретна експозиция на банката.

При 6 месечна call опция върху акциите на компания "А" с опционна цена 100 лева и опционна премия 10 лева съществуват следните алтернативи:

- Покупка на 100 акции при единична цена от 100 лв, общо за 10 000 лева.
- Покупка на 1000 кол опции за 10 000 лв, с цена на упражняване 100 лева.
- Покупка на 100 кол опции за 1000 лева и лихвоносни ДЦК за 9000 лева с доход 3 %.

Следващата таблица дава оценка на стойността на изплащане на трите стратегии при различни варианти на развитие на пазара:

	Цени на акции на компания "А"				
Портфейл	60	70	100	120	130
Първи	(4,000)	(3,000)	0	+2,000	+3,000
Втори	0	0	0	+20,000	+30,000
Трети	270	270	270	+2,270	+3,270

Процентите на възвръщаемост за трите портфейла са:

	Цени на акции на компания "А"				
Портфейл	60	70	100	120	130
Първи	-40%	-30%	0	20%	30%
Втори	-100%	-100%	-100%	100%	200%
Трети	-7,30%	-7,30%	-7,30%	12,70%	22,70%

Най - лош вариант

Най - добър вариант

Изхождайки от посочените гани, могат да се изведат следните предимства за банката при инвестирането в опции:

- **Подобна инвестиция осигурява ливъридж.** Докато цената на акцията не надмине цената на упражняване на опцията, загубата от инвестиция 2 е 100%, а в абсолютна сума е 10 000 лева, докато при инвестиция 1 тя е съответно 4000 и 3000 лева. При покачване на цената на акциите със 20% – от 100 лева на 120 лева, възвръщаемостта на инвестиция 2 нараства на 100%, а при покачване на цените с още 8% – от 120 лева на 130 лева, възвръщаемостта става 200%.
- **Второто предимство е потенциалната застраховка при наличие на опция.** Ако се разгледа стратегия 3, ще видим, че при наличието на ДЦК инвеститорът поставя долен праг на загубата, която е максимум 7,3% и е по-добра от загубата при първите две инвестиции. При покачване на цените на акциите и упражняване на опцията ще се извлекат и допълнителни изгоди. **Така третата стратегия постига лимит на загубата за инвеститора, но и му дава предимството да извлече изгоди от евентуално неограничено нарастване в цените на акциите.**
- **Трето предимство е, че при опцията банката реализира най-нисък** размер на първоначална инвестиция, като така запазва ресурси за финансиране на други печеливши дейности.

Хеджиране – Основната икономическа цел, която се постига чрез опциите, е да се намали ценовият, валутен и лихвен риск, който банката носи при своите ежедневни операции. Предимствата за банката са, че при сравнително ниска цена тя може да контролира своята експозиция, като успоредно с това си запазва възможността да извлече изгода от благоприятно движение на пазарните цени, валутните курсове или лихвените равнища. При опциите, докато банката елиминира негативното влияние на евентуално неблагоприятно изменение в променливите – валутен риск, лихвен процент и пазарни цени върху нейната експозиция, тя може да извлече изгода от благоприятното изменение, като максималният размер на загубата, която ще се реализира, е в рамките на платената опционна премия.

Търгуване – Опциите могат да се продават и купуват, като част от цялостната търговска дейност на банката. В практиката на банките има доста видове операции по търгуване с опции, които могат да варират от чисто спекулативни до операции, при които рискът е лимитиран – като стратегиите “страгъл” и “спрег”.

- Стратегията “**страгъл**” представлява опит на банката да се възползва от неперфектността при оценяване на основополагащия инструмент. Банката може да купи call и put опции при еднаква цена на упражняване и еднакъв срок на изтичане. Така тя може да спечели и от движение в цените надолу, и от покачването им. Обратно, ако банката продаде “страгъл”, тя не очаква голямо движение в цените на основния инструмент;
- При стратегията “**спрег**” банката ще извлече изгода от ограничено движение в цените. Ако банката очаква, че цената на даден актив ще нарасне, тя може да купи call опции и да продаде едновременно идентични опции при по-висока

упражнителна цена. Максималната печалба ще бъде в рамките на разликите между цените на упражняване минус платените премии.

Увеличаване на доходността – Тази дейност на банката е свързана с генериране на приход от опционни премии при продажба на опции. Издаването на опции обаче е високо рискова дейност, при която издателят може да понесе наистина твърде голям риск.

1.2.2 Методологичен подход за счетоводен анализ на опционните стратегии за управление на риска

Покупката на опции от страна на банката поражда възникването на финансов актив. Това е така, защото банката притежател на опцията получава право, от което може да се реализират икономически изгоди под формата на благоприятно развитие в цените на основния инструмент. От изменението в цената на основния инструмент произтича и промяна в стойността на опцията като отделен финансов инструмент. При благоприятно развитие в цената на базовия актив ще настъпи и благоприятно изменение в опционната цена, което за банката може да се окаже изгодно от гледна точка на целите, които тя си поставя при управление на финансовата си дейност. При един такъв вариант на развитие притежателят по опцията вместо да я упражни може да я продаде. Така той ще извлече изгода от изменението в справедливата цена на опцията. При неблагоприятно развитие на пазара и съответно неблагоприятно движение в цените на основния инструмент цената на опцията ще се изменя също неблагоприятно, като ще спада до датата на нейното упражняване. На датата на изтичане на правото за упражняване стойността на опцията ще е нула, тъй като няма да бъде упражнена. В такъв случай възможността от опцията – като отделен инструмент, да се извлече изгода намалява с приближаване на датата на нейното упражняване или пък с намаляването на срока, в рамките на който тя може да се упражни, или съответно, ако пазарната цена на базовия актив се изменя неблагоприятно. В момента, когато банката е наясно, че от упражняване на опцията няма реален финансов смисъл, изплатената премия по нея вече не представлява актив сам по себе си, а се превръща в икономически ресурс, за който не са налице условия неговата отчетна стойност да бъде възстановена на банката, като така той се превръща във финансов разход. Това представлява намаляване на икономическата изгода през отчетния период под формата на извеждане извън банката и намаляване на нейните активи или увеличаване на пасивите, водещо до намаляване на собствения капитал на банката, отделно от това, което се дължи на капиталовложителите при разпределението на финансовия резултат.

Опциите по своята икономическа същност представляват дериватен финансов инструмент, чиято стойност се мени в зависимост от промените в цената на основния лихвен процент. Тяхното представяне във финансовите отчети на банката ще се определя от това дали целта на банката е постигане на спекулативен и/или търговски ефект, или ефект на хеджиране. В случай на спекулативни и/или търговски цели опциите ще бъдат класифицирани като финансови инструменти, гържани за търгуване. Съгласно изискванията на МСС тези инструменти ще се отчитат по тяхната справедлива цена, като

измененията ще се отчитат директно в отчета за приходите и разходите. Счетоводното третиране ще се реализира въз основа на възприетия счетоводен подход, който следва да се прилага последователно през отчетния период. Основният подход е т. нар. метод “дата на договаряне”, който е задължителен за финансовите активи за търгуване, към които спагат опционните контракти, които не са за хеджингови стратегии. Тоест опционният контракт ще се признае счетоводно, когато банката купувач по опцията стане страна по договорните условия на този контракт. Счетоводното отчитане ще се състои в признаване на актив, равен на справедливата цена на опционната премия, която следва да се плати към датата на договаряне. Като пасив в баланса на банката купувач на опцията ще присъства задължение към издателя на опцията, което следва да се плати на септември датата. При изтичане на периода на упражняване на опцията икономическите изгоди, които банката би извлякла от нея, вече не са налице и тя следва да признае платената опционна премия като разход. За банката, която издава опция, платената от страна на купувача премия представлява приход, но, от друга страна, се създава ангажимент, чието изпълнение зависи от купувача на опцията. Ето защо, от счетоводна гледна, точка банката следва да оповестява ефекта, който би се реализирал при упражняване на опцията от страна на нейния притежател.

В своята дейност и практика всяка банка влиза в различни операции и дейности, като се стреми да минимизира ефекта от различните по своя характер рискови експозиции, на които тя ежедневно е изложена. Тази дейност по управление на риска представлява хеджиране, като целта е да се постигне максимално нетиране на негативните последици от влизане в една или друга експозиция. При използване на опцията като хеджиращ инструмент на първо място банката следва да има конкретна и ясно формулирана и документирана политика за дефиниране на конкретния инструмент като хеджиращ. В официалната документация следва да се посочи и целта на хеджирането. Дефинирането на цел на опцията акцентира върху принципите и целта на хеджирането и върху стратегията за управление на финансовите рискове в банката. Определят се хеджиращите инструменти и свързаните с тях хеджирани позиции. Определят се видът и естеството на обезпечаваните финансови рискове; начинът, по който ще се оценява ефективността на хеджиращите инструменти; основата, формираща очакване, че хеджирането ще бъде високоефективно при оценяването му на текуща база; степенята на вероятност за реализиране на прогнозната сделка, спрямо която се прилага хеджирането на финансовите рискове; съществуването на възможност надежно да се оцени ефективността на хеджирането. Счетоводното отчитане на този вид операции ще зависи от това дали се хеджира паричен поток, или справедлива стойност на хеджираната позиция.

1.2.3 Счетоводно третиране на опционни стратегии за хеджиране на парични потоци

Лихвени опции

На извънборсовия пазар се използват лихвените опции “таван” (interest rate cap), “под” (interest rate floor), “яка” (interest rate collar). Тези финансови инструменти се изработват от банки според конкретните нужди на кредитори, инвеститори и заемополучатели. Първите два инструмента се използват в случай, че купувачът желае да си осигури лихвена протекция, но само в една посока. Ако се закупи “таван”, купувачът желае да си осигури протекция срещу покачване на лихвения процент над определено лихвено ниво. Ако се закупи “под”, купувачът по инструмента има очакване за спад на лихвения процент. При третия инструмент се формира коридор от лихвени проценти. Плаващата лихва е ограничена отгоре и отдолу.

Лихвена опция “таван”

Този вид опция може да се използва от банката в нейната роля на заемополучател. Целта на банката ще е да ограничи своите финансови разходи в резултат на покачване на дължими плаващи лихвени проценти. С тази опция банката “заключва” максимален лихвен процент (cap rate). В случай, че пазарното равнище на лихвения процент прехвърли фиксирания в опцията максимален лихвен процент, банката може да бъде компенсирана със съответната сума. Лихвената опция съдържа въображаема главница, върху която се изчислява лихвеният процент. В договора за опция обикновено е заложен срок за действие на споразумението плюс срок за промяна. При главница по дълг на банката в размер на 100 000 000 долара и срок на заема 5 години се установява таван от 8%, като лихвата по заема е равна на 3-месечен Либор и по договора е предвидено 3-месечно преразглеждане на лихвения процент. Лихвените равнища по периоди се движат, както следва:

Период	Главница	Лихвен таван тримесечие	Годишен процент по периоди	Лихвен процент за тримесечие	Нетен лихвен процент
Година първа	100 000 000,00	2%	8,00%	2,00%	0,00%
	100 000 000,00	2%	8,50%	2,13%	0,13%
	100 000 000,00	2%	9,00%	2,25%	0,25%
	100 000 000,00	2%	9,10%	2,28%	0,28%
Година втора	100 000 000,00	2%	9,15%	2,29%	0,29%
	100 000 000,00	2%	9,20%	2,30%	0,30%
	100 000 000,00	2%	10,00%	2,50%	0,50%
	100 000 000,00	2%	10,14%	2,54%	0,54%

Година трета	100 000 000,00	2%	10,24%	2,56%	0,56%
	100 000 000,00	2%	10,30%	2,58%	0,58%
	100 000 000,00	2%	9,85%	2,46%	0,46%
	100 000 000,00	2%	9,20%	2,30%	0,30%
Година четвърта	100 000 000,00	2%	8,76%	2,19%	0,19%
	100 000 000,00	2%	7,90%	1,98%	-0,03%
	100 000 000,00	2%	7,00%	1,75%	-0,25%
	100 000 000,00	2%	6,90%	1,73%	-0,28%
Година пета	100 000 000,00	2%	6,80%	1,70%	-0,30%
	100 000 000,00	2%	6,70%	1,68%	-0,33%
	100 000 000,00	2%	6,67%	1,67%	-0,33%
	100 000 000,00	2%	6,50%	1,63%	-0,38%

В резултат на така предположеното движение на пазарните лихви плащанията по лихвената опция по периоди и справедливата цена на опцията са, както следва:

Период	Нетен лихвен процент	Главница по опцията	Плащане по опцията	Дисконтов фактор при 15%	Съвременна стойност на опцията
Година първа	0,00%	100 000 000,00	-	-	-
	0,13%	100 000 000,00	125 000,00	0,96	120 481,93
	0,25%	100 000 000,00	250 000,00	0,93	232 254,32
	0,28%	100 000 000,00	275 000,00	0,90	246 245,54
Година втора	0,29%	100 000 000,00	287 500,00	0,86	248 133,51
	0,30%	100 000 000,00	300 000,00	0,83	249 563,30
	0,50%	100 000 000,00	500 000,00	0,80	400 904,91
	0,54%	100 000 000,00	535 000,00	0,77	413 463,37
Година трета	0,56%	100 000 000,00	560 000,00	0,74	417 141,29
	0,58%	100 000 000,00	575 000,00	0,72	412 833,47
	0,46%	100 000 000,00	462 500,00	0,69	320 059,47
	0,30%	100 000 000,00	300 000,00	0,67	200 102,31
Година четвърта	0,19%	100 000 000,00	190 000,00	0,64	122 150,81
	-0,03%	100 000 000,00	-	0,62	-
	-0,25%	100 000 000,00	-	0,60	-
	-0,28%	100 000 000,00	-	0,58	-
Година пета	-0,30%	100 000 000,00	-	0,55	-

-0,33%	100 000 000,00	-	0,53	-
-0,33%	100 000 000,00	-	0,52	-
-0,38%	100 000 000,00	-	0,50	-
Сума		4 360 000,00		3 383 334,23

За да влезе във взаимоотношенията по опцията, банката ще заплати премия, като очакваната справедлива стойност в последствие ще се движи в рамките до 3 383 334 долара, което е настоящата стойност на бъдещите положителни парични потоци. В случая е игнорирана очакваната времева стойност на опцията, която при един активен пазар също ще дава отражение върху справедливата цена на опцията. Съществува и т. нар. “таван с отложено плащане”. Този вид опция има предимството, че не е свързан с предварително плащане на опционна премия. Премия се изплаща само когато опцията е в пари. Ако не възникне нужда от лихвена защита, този финансов инструмент се оказва безплатен.

Лихвена опция “под”

При лихвена опция “под” се фиксира най-ниско равнище на лихвения процент и при падането му под него притежателят на опцията е компенсиран от страна на продавача на инструмента. За хеджинг-функции този инструмент ще се използва от кредитори и инвеститори, които получават плаващи лихвени проценти по предоставени заеми.

Следващият пример илюстрира възможната справедлива цена на една опция лихвен “под”:

Лихвен “под” – 8%, 3-месечен Либор; 3-месечно преразглеждане на лихвения процент. Главница по дълг на банката 100 000 000 долара, срокът на заема е 5 години. Нека лихвите по периоди да се движат както следва:

Период	Главница	Лихвен “под” по тримесечие	Годишен процент по периоди	Лихвен процент за тримесечие	Нетен лихвен процент
Година първа	100 000 000,00	2%	8,00%	2,00%	0,00%
	100 000 000,00	2%	7,50%	1,88%	-0,13%
	100 000 000,00	2%	7,00%	1,75%	-0,25%
	100 000 000,00	2%	6,50%	1,63%	-0,38%
Година втора	100 000 000,00	2%	6,40%	1,60%	-0,40%
	100 000 000,00	2%	6,30%	1,58%	-0,43%
	100 000 000,00	2%	6,20%	1,55%	-0,45%
	100 000 000,00	2%	6,10%	1,53%	-0,48%

Година трета	100 000 000,00	2%	6,00%	1,50%	-0,50%
	100 000 000,00	2%	5,76%	1,44%	-0,56%
	100 000 000,00	2%	5,46%	1,37%	-0,64%
	100 000 000,00	2%	5,34%	1,34%	-0,67%
Година четвърта	100 000 000,00	2%	5,30%	1,33%	-0,68%
	100 000 000,00	2%	5,25%	1,31%	-0,69%
	100 000 000,00	2%	5,00%	1,25%	-0,75%
	100 000 000,00	2%	4,90%	1,23%	-0,78%
Година пета	100 000 000,00	2%	5,60%	1,40%	-0,60%
	100 000 000,00	2%	6,10%	1,53%	-0,48%
	100 000 000,00	2%	6,90%	1,73%	-0,28%
	100 000 000,00	2%	7,50%	1,88%	-0,13%

В резултат на така предположеното движение на пазарните лихви плащанията по лихвената опция по периоди и справедливата цена на опцията са, както следва:

Период	Нетен лихвен процент	Главница по опцията	Плащане по опцията	Дисконтов фактор при 15%	Съвременна стойност на опцията
Година първа	0,00%	100000000	-	-	-
	0,13%	100000000	125 000,00	0,96	120 481,93
	0,25%	100000000	250 000,00	0,93	232 254,32
	0,38%	100000000	375 000,00	0,90	335 789,38
Година втора	0,40%	100000000	400 000,00	0,86	345 229,24
	0,43%	100000000	425 000,00	0,83	353 548,01
	0,45%	100000000	450 000,00	0,80	360 814,42
	0,48%	100000000	475 000,00	0,77	367 093,65
Година трета	0,50%	100000000	500 000,00	0,74	372 447,58
	0,56%	100000000	560 000,00	0,72	402 063,90
	0,64%	100000000	635 000,00	0,69	439 433,00
	0,67%	100000000	665 000,00	0,67	443 560,11
Година четвърта	0,68%	100000000	675 000,00	0,64	433 956,81
	0,69%	100000000	687 500,00	0,62	426 017,40
	0,75%	100000000	750 000,00	0,60	447 948,19
	0,78%	100000000	775 000,00	0,58	446 149,20

Година	0,60%	100000000	600 000,00	0,55	332 921,29
пета	0,48%	100000000	475 000,00	0,53	254 036,32
	0,28%	100000000	275 000,00	0,52	141 757,75
	0,13%	100000000	125 000,00	0,50	62 106,35
Сума			9 222 500,00		6 317 608,85

Сумата от 6 317 609 долара е настоящата стойност на бъдещите положителни парични потоци, което, от своя страна, е вътрешната стойност на опцията. Тази цена е сумата, която може да се изиска от банката за закупуване на правото да ограничи размера на лихвеният процент до 8 на сто. В реалната практика цената на опцията може да се различава, тъй като банката при всички условия би искала да намали премията за извършване на хеджинг-операцията.

Лихвена опция “яка”

“Яка” се формира при едновременно покупка на “таван” и продажба на “под”, тоест комбинация на дълга позиция в “таван” и къса позиция в “под”. При покупка на “таван” се плаща премия и се получава компенсация, ако лихвеният процент се покачи над фиксираното равнище. При продажба на “под” се получава премия и се извършва плащане, ако лихвеният процент падне под определено равнище. Тъй като комбинацията включва едновременно плащане и получаване на премия, възможна е и комбинация, при която двете премии съвпадат и в резултат на това се постига безплатна “яка”. Дори и това да не стане, цената за лихвена защита при този вид опция значително спада. Притежателят на “яка” може да се окаже в положение и на получаващ съответна компенсация по закупения “таван”, и в положение на плащащ компенсация по продадения “под”. Ефектът за банката се свежда до “заключване” на лихвен коридор между максималния лихвен процент по “тавана” и минималния лихвен процент по “пода”. Предимствата за една банка от влизането в такива взаимоотношения се заключават в намаляването на разходите по хеджиране на открити позиции. На второ място, финансовият продукт лихвена “яка” съдържа гаранция за притежателя си, че лихвеният процент за него ще бъде в диапазона между две установени равнища. Стратегиите, които банките прилагат, използвайки лихвени опции, отговарят на определението за хеджиране на парични потоци, защото тези стратегии намаляват рисковата експозиция към променящи се парични плащания и постъпления. Ето защо за отчитане на хедж-отношенията ще се използват изискванията за хеджинг на паричен поток. В примера за лихвен “таван” при първоначално сключване на договора и предвид очакванията за движение на лихвените проценти в счетоводните отчети на банката следва да се признаят като финансов актив и съответните опции. Оценката на опцията ще зависи от конкретните договорености и от условията на конкретния пазар, но методите на оценка не са тема на настоящото изследване. При изплащане на опционната премия банката ще направи записване в отчетите, като признае опцията като финансов актив по оценка от платената опционна премия срещу създаване на

хедж-резерв на същата стойност. Нека движението в справедливите стойности на лихвената опция “таван” се движат по следният начин:

Период	Период	Времева	Вътрешна	Пазарна цена
Година първа	1во тримесечие	100 000,00	3 383 334,23	3 483 334,23
	2 ро тримесечие	90 000,00	3 262 852,31	3 352 852,31
	3 то тримесечие	80 000,00	3 030 597,99	3 110 597,99
	4 то тримесечие	70 000,00	2 784 352,44	2 854 352,44
Година втора	1во тримесечие	60 000,00	2 536 218,93	2 596 218,93
	2 ро тримесечие	50 000,00	2 286 655,63	2 336 655,63
	3 то тримесечие	40 000,00	1 885 750,72	1 925 750,72
	4 то тримесечие	30 000,00	1 472 287,34	1 502 287,34
Година трета	1во тримесечие	20 000,00	1 055 146,05	1 075 146,05
	2 ро тримесечие	10 000,00	642 312,58	652 312,58
	3 то тримесечие	5 000,00	322 253,11	327 253,11
	4 то тримесечие	-	122 150,81	122 150,81
Година четвърта	1во тримесечие		-	-
	2 ро тримесечие			-
	3 то тримесечие			-
	4 то тримесечие			-
Година пета	1во тримесечие			-
	2 ро тримесечие			-
	3 то тримесечие			-
	4 то тримесечие			-

Записванията по счетоводните сметки на банката при опционна стратегия “таван” ще изглеждат по следния начин:

Финансов актив – опция				Приход от последваща оценка на актива		
1) 3 483 334,23		10 000,00	4) 4) 4 518,00			
4) 4 518,00		125 000,00	3) 6) 17 746,00			
6) 17 746,00		250 000,00	7)			
		10 000,00	8)			

Разходи по лихви			Разход от последваща оценка на актива		
2) 2 125 000,00			4) 10 000,00		
5) 2,250,000			8) 10 000,00		
Парични средства			Вземания		
9) 375 000,00			3) 125 000,00		
			7) 250 000,00		

Легенда:

1. **Първото записване** регистрира признаване на деривативен финансов актив – опция;
2. **Четвъртото, шестото и осмото записване** отразяват позитивното изменение в цената на опционния актив в резултат на приетата характеристика на времева стойност в това изследване, но също така отразяват и обезценката на актива в резултат на пазарната времева стойност;
3. **Второто и петото записване** отразяват разхода за лихви през първите две тримесечия от действието на заема;
4. **Третото, седмото и деветото записване** отразяват вземанията по финансовия инструмент и получаването на средствата по тези вземания.

В дадения пример счетоводното третиране подсказва за неефективност на хеджирането. Ако размерът на опционната премия е значителна величина спрямо постигнатия ефект от хеджирането, то може да се допусне, че не е налице ефективен хедж, защото размерът на платената премия елиминира ефективността от операцията. Обратно – при нисък размер на опционната премия може да се счита, че ще се реализира ефективен хедж. Затова горният пример отчита резултата от преоценката на финансовия актив директно в отчета за приходи и разходи, а не в хедж-резерва.

1.2.3.2 Валутни опции

Същност и предимства

Притежателят на валутна опция има правото, но не и задължението да купи или продаде определено с контракта количество валута по определен валутен курс в рамките на даден срок или в деня на изтичане на този срок. С валутни опции се търгува на борси с листирани опции или на извънборсов опционен пазар. Опциите на извънборсовия пазар не са стандартни, а се изработват съобразно желанието на клиента, изготвят се в по-голям обем валутни единици от стандартните, предлагат се за много повече видове продукти.

При call/кол опцията разликата между спот курса и курса на упражняване на опцията е нейната вътрешна стойност. Тази стойност се появява, когато спот курсът превиши валутния курс. Няма горна граница на нарастване на вътрешната стойност. Обратно – при put/пут опцията вътрешната стойност се появява, когато спот курсът започне да спада под договореното в опционния контракт. Вторият компонент при опционната премия е нейната времева стойност. Този компонент дава стойностен израз на вероятността за поява или по-нататъшно увеличаване на вътрешната стойност. Източник на времева стойност ще бъде променливостта на спот цената на базовия актив. Докато при изчисляване на вътрешната стойност на опцията се използва разликата между две конкретни величини на курса на размяна на две валути, то при изчисляване на времевата стойност основните фактори са по-скоро субективни очаквания и виждания на участниците на пазара. Именно субективните нагласи са елементът, който обяснява защо почти винаги премията е различна от вътрешната стойност. Времевата стойност на валутната опция зависи от четири фактора:

- Първият фактор е съотношението между курса на валутата в опцията и спот курса. Колкото е по-висок спот курсът в сравнение с курса на валутата в кол опцията в деня на купуването ѝ, толкова е по-висока премията. При пут опцията колкото е по-нисък спот курсът в сравнение с опционния курс, толкова по-висока е премията, тъй като е по-голяма вероятността пут опцията да бъде упражнена.
- Вторият фактор е продължителността на периода до датата на изтичане на опцията. Този фактор влияе по един и същи начин върху размера на премията, независимо дали се отнася за кол или пут опция. Колкото срокът на опцията е по-дълъг, толкова е по-висока и премията. Това е така, защото в рамките на един по-продължителен период от време има по-голяма вероятност спот курсът да се промени така, че да направи изгодно упражняването на опцията.
- Третият фактор е потенциалната променливост на курса на валутата – предмет на опцията. При по-голяма променливост на курса на съответната валута се приема за по-голяма вероятността спот курсът да се промени – при кол опцията курсът да се покачи, а при пут опция – да спадне. Състоянието на валутата, в която се купува опцията, има голямо значение за дължимата премия. Премииите за опции в по-нестабилни валути са по-високи.
- Последният, четвърти фактор, е краткосрочният лихвен процент. Неговото влияние е свързано с остойностяване на правото на притежателя на опцията

да отложи паричните потоци до упражняването ѝ. Покупката на кол опция, както беше посочено преди, изисква значително по-малко капитал от покупката на самата главница. Временно спестените средства до евентуалното упражняване на опцията могат да бъдат инвестирани в някакъв актив. Колкото е по-висок лихвеният процент по доходността на актива, толкова е по-голямо предимството на опцията и от там – нейната цена-премия.

При път опцията следва да се отчита, че купувачът, освен че заплаща премия в момента на покупката, пропуска и лихвите, които би получил от инвестиране на насрещната валута – еквивалент, ако беше продал валутата – предмет на опцията, в настоящият момент, а не чак в момента на упражняването ѝ. При път опцията обаче значението на лихвения процент не е така ясно изразено и може да се окаже минимално. Ако банка е получила заем в размер на 10 000 000 долара при курс 1,75 лева за долар, в резултат на очаквания за бъдещо покачване на курса банката може да предприеме хеджиране и да закупи долари при предварително фиксиран курс, като така “заключи” до определено ниво риска от покачване на курса и нарастване в стойността на изходящите потоци. В резултат на това банката ще следва да изплати определена опционна премия. Тази премия ще се признае като актив в отчетите на банката и в зависимост от това доколко опционната премия е съществена спрямо ефекта от хеджирането банката следва да определи и ефективността на хедж операцията. От това се определя и счетоводното отчитане. Следва да се отбележи, че хеджирането чрез валутни опции отново попада в рамките на хеджиране на паричен поток. Неефективната част от хеджирането ще се признае директно в отчета за приходи и разходи. Операции по хеджиране на паричен поток могат да възникнат в резултат на хеджиране на негативно изменение на валутен курс, в който е деноминирано бъдещо плащане или постъпление, възникнало в резултат на дейността на банката. Ако банка очаква да получи 1 500 000 долара след шест месеца в резултат на погашение на нейно бъдещо вземане по отпуснат заем, деноминиран в щатски долари, тя може да иска да се предпази срещу спад в курса на долара спрямо лева. Ако курсът на долара към момента е 2,2 лева за долар и банката иска да се предпази от прекомерен спад, тя може да закупи put-опция. Опционната премия на действащия пазар е в размер на 20 000 лева за продажба на 1 500 000 долара при опционна цена 2,16 лева за долар. Курсът на долара през следващите шест месеца е:

	Месец 1	Месец 2	Месец 3	Месец 4	Месец 5	Месец 6
Курс долар/лев	2,17	2,12	2,10	2,09	2,05	2,02
Времева стойност	30 000	20 000	15 000	10 000	5 000	-
Вътрешна стойност	-	60 000	90 000	105 000	165 000	210 000
Пазарна цена на опцията	30 000	80 000	105 000	115 000	170 000	210 000

При счетоводните записвания изменението в справедливата цена на хеджиращия инструмент ще намери отражение в капиталовата секция на баланса на банката, в специална резервна сметка – хедж резерв от последваща преоценка на финансови инструменти. Счетоводната същност на едно такова представяне се състои в разсрочване на ефекта от изменение в справедливата цена на опцията до момента на реалното признаване в отчета на банката на вземането и на постъплението от това вземане. Счетоводните записвания по отделни месеци ще отразят нарастване на икономическата изгода за банката, което се изразява в нарастване на справедливата цена на опцията.

Финансов актив опция			Хедж резерв		
1)	20 000				
2)	190 000	210 000 5)	6)	190 000	190 000 2)
Разходи от преоценка на вземания			Вземания от клиенти		
3)	270 000				
Парични средства			Приходи от преоценка на валута		
4)	3 030 000				
5)	3 240 000	3 030 000 5)			190 000 6)

Счетоводните записвания по отделните сметки отразяват, както следва:

- 1) Първата операция отразява признаването на изплатената опционна премия като актив;
- 2) Втората операция отразява акумулирания ефект от изменението в справедливата цена на опцията;
- 3) Третата операция отразява натрупаната негативна преоценка по вземането във валута;
- 4) Четвъртата операция отразява изплащането по инструмента;

- 5) Петата операция отразява продажбата на валутата при фиксиран курс от 2,16;
- 6) Шестата операция отразява елиминирането на хедж-резерва.

1.2.4 Счетоводно третиране на опционни стратегии за хеджиране на справедлива стойност

Счетоводното отразяване следва да отрази съпоставимостта на ефекта от изменение в справедливите стойности между хеджираната позиция и хеджиращия инструмент. Както вече беше отбелязано, двата ефекта се отчитат успоредно поради факта, че се отнасят генерално до две признати балансови позиции.

1.2.4.1 Защитна пут опция

Такава стратегия банката прилага, когато инвестира в акции, за които няма желание да понесе загуби над определена граница. За да избегне това, банката може да закупи акциите по пазарна цена, но и да купи пут опция. Така, каквото и да се случи с цената на акцията, инвеститорът ще бъде гарантиран с минимална възвръщаемост, равна на цената на упражняване по пут опцията, защото банката е закупила правото да продаде своите акции именно на тази цена. Изменението в справедливата стойност на деривативния финансов инструмент ще намира директно отражение в отчета за приходи и разходи на банката, успоредно с признаване на изменението в справедливата стойност на основния инструмент. При закупени 100 000 акции на компания "А" при единична цена от 1000 лева от страна на банка е закупената и опция за продажба на акциите при цена на упражняване 950 лева. Платената премия на пазара е 15 лева за една акция. Такава стратегия очертава едно негативно очакване на пазара по отношение на бъдещото развитие на компанията, в която банката е инвестирала. В резултат на такова развитие пазарната цена може да спадне до нива, които да генерират голяма загуба от страна на банката. Влизайки в една такава операция банката лимитира размера на загубата, която ще се реализира в резултат на очаквания спад в пазарната цена. Финансовият актив опция ще бъде счетоводно признат в момента, в който банката е договорила условията по опцията и размера на опционната премия. Размерът на опционната премия ще се определи от очакванията за движението в цените на основния инструмент, времето, за което се сключва опцията, и търсенето и предлагането на пазара. Първоначалното признаване на закупената опция във финансовите отчети ще се състои в признаване на съответен актив. Последващата оценка на опцията ще се изчислява по справедлива цена, като измененията в справедливата цена на инструмента се отразява директно в отчета за приходи и разходи. Ако цената на закупените акции след време, в рамките на срока на упражняване на опцията, е по-висока от покупната им стойност, това означава че пут опцията няма да бъде упражнена. Тогава банката ще реализира печалба от позитивното нарастване в цената на придобитите акции. От друга страна, стойността на опцията като възможност ще намалява поради наличие на нулева вътрешна стойност и по-кратък период на упражняване. Предвид изменението в цената на основополагащия инструмент пазарът ще отрази намаляването в справедливата

стойност на опцията като финансов инструмент. Периодично в отчетите на банката ще се правят записвания, които ще отразяват загубата в стойността на актива опция. При проявление на обратния случай обаче и ако цената на закупените акции спадне на нива по-ниски от фиксираните в опцията, банката би реализирала загуба в размер на 10 000 лева. В такъв случай опцията ще бъде упражнена при цена на продажба от 950 лева на акция. Счетоводните записвания ще дават информация по отношение на това, че банката чрез правилна преценка на движението на пазарните стойности е успяла да ограничи размера на загубата от обезценка на своите активи. През периода на движение на цените на акциите надолу вътрешната стойност на път опцията се повишава, поради разликата между цената на упражняване и пазарната цена на акциите. През целия период до упражняването на път опцията банката ще признава в своя отчет приходи от покачване на пазарната цена на опцията. Това ще изразява по-голямата възможност за извличане на печалба от продажбата на опцията по договорената цена на упражняване.

1.2.4.2 Покрита кол опция

Това е позиция, при която банката купува финансови инструменти с едновременно продажба на кол опция. Позицията е покрита, тъй като потенциалът да се доставят основните финансови инструменти при упражняване на опцията е защитен от това, че те се държат в портфейла на банката. В този случай колкото стойността на акциите скочи над цената на упражняване на опцията, толкова е по-висока вероятността опцията да бъде упражнена. При такава стратегия банката цели:

- да увеличи приходите от премии и
- да гарантира твърда доходност по притежаваните финансови инструменти.

За нас получената опционна премия представлява постъпление от поет ангажимент от страна на банката към купувача на опцията. До изтичане на срока на упражняване ангажимента банката е в задължение спрямо купувача по опционния договор. Въпросът за счетоводното третиране на опционната премия във финансовите отчети касае третирането на постъпление по оказване на услуги. В МСС 18 “Приходи” постъплението от оказване на услуги следва да бъде признато във финансовите отчети като приход. В съответствие с етапа на завършеност на операцията към датата на баланса резултатът от операцията може да бъде надеждно измерен. Това е възможно, когато сумата на прихода може да бъде измерена напълно. В случая приходът е равен на размера на опционната премия. Много вероятно е, че икономическите изгоди, свързани с операцията, ще постъпят в банката – в случая опционната премия постъпва в началото на операцията, като така е налице съответна икономическа изгода. Не съществуват рискове, които да попречат на икономическата изгода да постъпи в банката;

Етапът на завършеност на операцията към датата на баланса може да се измери надеждно. Поради променливия характер на пазара и поради това, че опцията има условен, а не задължителен характер за нейния притежател до

момента на нейното упражняване или отказ от упражняване, страната издател на опцията не може да прецени до каква степен другата страна ще я упражни. Докато няма сигурни доказателства за упражняване или не на опцията от страна на нейния притежател, за банката съществува задължение. От друга страна, банката, според нас, вече е извършила услуга на страната купувач по опцията, тъй като тя вече е продала възможност на другата страна да направи избор в бъдеще. Самият избор е вече извън контрола на банката.

Разходите по операцията могат да бъдат измерени надеждно. Извършваните от банката разходи имат по-скоро административен характер – по управление на опцията и оценка на възможността за упражняването ѝ. В случая обаче разходът не е водещ при тази операция. По важното е, че банката е продала правото за действие на другата страна, а последващите действия по прехвърляне на активите по опцията са резултат на вече продадената възможност.

По отношение на самата кол опция банката ще отчита изменението в справедливата ѝ стойност в резултат на изменение на нейната времева стойност. Вътрешна стойност за продавача при този вид инструменти не възниква, тъй като банката може да продава максимално при цената, дефинирана в кол опцията. Времевата стойност ще отразява очакванията на потенциалните купувачи справедливите цени на основния инструмент да паднат рязко и това да доведе до положителен резултат от операцията.

1.2.4.3 Страгъл

Страгъл се установява, като едновременно се купят пут и кол опции, всяка от които има еднаква цена на упражняване с еднаква дата на изтичане. Страгъл се използва, когато банката вярва, че ще има силно движение в цените на основните инструменти, но те не могат да определят посоката на движението. Най-лошият вариант при тази стратегия е липса на движение в цената. Това е така, защото и двете опции ще останат неупражнени, а премиите, платени за тях, ще се превърнат в чиста загуба за банката. При покупката на страгъл банката разчита, че ще има голямо движение в цените на основния инструмент спрямо упражнителната цена. При продажба на страгъл банката разчита, че на падежа на опциите цените на основния инструмент няма да се различават много от упражнителната цена. Инвестирането в страгъл има два елемента в себе си. Единият е хеджиращият инструмент, докато другият елемент е спекулативен. Така или иначе страгъл осигурява и предпазване от риск, но е и възможност за увеличаване на нетните активи на банката под формата на печалба от сключената опция. Позициите в страгъл може да се разгледат като залагане на отклонения в цената. При тази стратегия възвръщаемостта е винаги положителна. При упражняване на страгъл следва да се направи внимателен анализ на критичната точка на инвестицията и да се прецени доколко може да се загуби, респективно да се спечели. При изплащането на премиите по двете опции счетоводната системата на банката отразява създаването на два отделни деривативни инструмента – пут и кол опция. В зависимост от движението на цените на основния инструмент ще се увеличава справедливата цена на едната опция и ще намалява цената на другата опция. Това ще води до едновременно признаване на приходи от последваща преоценка на финансови инструменти и

разходи от последваща преоценка на същите. Справедливата стойност при тази стратегия се състои от два елемента: вътрешната стойност на единия инструмент и времевата стойност по другият инструмент. В същото време, в съответствие с движението на цените на основния договор, банката ще извършва периодична преоценка на финансовите инструменти в своя отчет.

1.2.4.4 Спред

Тази стратегия е комбинация от две или повече кол или пут опции с различни цени или периоди на упражняване. Някои от опциите се купуват, други се продават. При спред, при който банката купува кол опция при цена на упражняване 1000 лева, и едновременно с това продава кол опция при цена 1200 лева, възвръщаемостта е равна на разликата между двете цени.

1.2.4.5 Колар

При тази стратегия инвеститорът ограничава цената на базовия актив в определени граници. Стратегията се прилага, когато инвеститорът се стреми да постигне определено ниво на печалба, но при негативно развитие на пазара иска да ограничи загубите до определен размер. Една такава стратегия може да се илюстрира при следния вариант на действие от страна на търговската банка:

- (1) Покупка на 1000 акции по цена 140 лева;
- (2) Покупка на пут опция 10 контракта по 100 акции с цена на упражняване 130 лева и продажба на кол опция с цена на упражняване 150 лева.

Така банката инвеститор си осигурява приход от 10 000 лева при упражняване на кол опцията и приход от опционна премия, като едновременно с това ограничава загубата си от покупката на финансови инструменти до 10 000 лева.

1.3 ДОГОВОР ЗА ФИКСИРАНЕ НА БЪДЕЩ ЛИХВЕН ПРОЦЕНТ КАТО ЕЛЕМЕНТ ОТ СТРАТЕГИЯТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ЛИХВЕНИЯТ РИСК

1.3.1 Същност и механизъм на действие

Водеща част от бизнес дейността на съвременната търговска банка се изразява в инвестирането в активи, които носят икономическа изгода под формата на получаване на лихва. Затова една от най-важните задачи при реализирането на инвестиционната стратегия на банката е да се максимизира превишението на прихода от лихви и да се намали разходът, който се плаща под формата на лихва. Инструмент за управление на един такъв лихвен марж е т. нар. “договор за бъдеща лихва”. (**Forward Rate Agreement**). При този вид финансов инструмент двете страни по договора се споразумяват да се компенсират една друга за разлики, които възникват между един взаимно договорен и фиксиран лихвен процент и действащия на дадена дата пазарен лихвен процент. Този вид финансови инструменти се използват от заематели на средства, които извършват плащания на лихви, и от кредитори, които получават лихви – с цел да

“заключат” лихвения процент, който трябва да се плаща или предстои да се получава. За двете страни, които влизат в такъв договор, се предполага да имат експозиции, които са противоположни. Едната страна се очаква да има вземане, докато другата страна – задължение. Второто изискване е експозициите на двете страни да са сходни по размер и срокове на погасяване.

Механизъм на “договора за бъдеща лихва”

Въпросът за механизма е важен от гледна точка на правилното хронологично счетоводно отразяване на този вид финансови инструменти. Всеки един от изброените по-долу елементи е неразделна част от цялостната счетоводна политика по отчитане на този вид финансови инструменти.

Въпросният финансов инструмент има шест ключови елемента:

- **Дата на сепълмент** – Договорът следва категорично да посочи бъдещия период, за който се отнася договореният лихвен процент. Старта на този период се нарича сепълмент дата;
- **Дата на матуритет** – Края на бъдещия период, за който договорът се отнася, се нарича матуритет на договора;
- **Сума по договора** – Договорът следва да посочва сумата, която ще служи за база за изчисление на дължимите сепълменти;
- **Договорна лихва** – Това е лихвеният процент, за който се договарят страните.
- **Сепълмент лихва** – Това е пазарната лихва в сила на датата на сепълмента.
- **Сума на сепълмента** – На датата на сепълмента действащата пазарна лихва се сравнява с договорения лихвен процент. Базирайки се на сумата по договора и разликата между сепълмент лихвата и договорната лихва, се изчислява сумата на сепълмента.

Сепълмент сумата е плащане в посока от едната страна по договора към другата, като плащането представлява компенсация за страната получател за неблагоприятно развитие по лихвените равнища.

При този вид операции има две страни:

“Купувач” – това е страната, която търси застраховка срещу нарастване на лихвения процент;

“Продавач” е страната, която търси протекция от спадане на лихвения процент.

Разглеждайки операцията, може да се заключи, че “купувачът” все едно се съгласява да заеме средства при определена фиксирана лихва, докато “продавачът” предоставя средствата срещу определена фиксирана лихва. На практика обаче няма размяна на номиналната стойност по договора, а само нетиране между договорената лихва и пазарния лихвен процент в сила към датата на сепълмента. Чрез счетоводната система банката следва вярно да отразява своята роля и като купувач, и като продавач.

Договорите за фиксиране на бъдещ лихвен процент може да се използват за два основни вида операции – хеджиране и търговски операции. Хеджирането на активи предпазва търговската банка от нарастване на лихвения процент, което ще доведе до спад в пазарните цени на ценни книжа с фиксиран лихвен процент. Банката като продавач на такъв договор иска да се предпази от спад на лихвения процент, когато има инвестиция в ценни книжа с плаващ лихвен процент.

При хеджиране на задължения целта на търговската банка като купувач е да се предпази от нарастване на лихвения процент, когато тя следва да погасява привлечени средства с плаващ лихвен процент.

Банката може да хеджира и лихвени маржове. При такъв тип хеджиране по договора като купувач тя иска да се предпази чрез планиран лихвен марж от нарастване на лихвения процент, когато активи, които носят доходност под формата на фиксирана лихва, са финансирани от дълг, получен при плаващ лихвен процент. Продавачът на такъв договор иска да се предпази от спадане на лихвения процент, когато той е инвестирал в активи, които носят доходност под формата на променлива лихва, но са финансирани от заем при фиксирана лихва.

Предимствата за финансова институция, каквато е търговската банка, при използване на този вид финансов инструмент се състои в това, че:

- Този инструмент се състои в междубанкови операции, неминаващи през борсата за фючърси и неизискващи създаване на първоначална марж-сметка, което води до спестяване на административни разходи за банката.

Възможно е още:

- банката да коригира или видоизменя лихвения профил на своите инвестиции;
- да избягва възможността да се изложи на кредитен риск поради това, че на практика при този вид инструмент няма размяна на номиналната стойност по инструмента. Експозицията на банката към риск е до размера на движението на лихвените проценти;
- този вид инструмент не представлява стандартизиран договор и затова може да бъде договарян индивидуално – в зависимост от нуждите на конкретната операция, и да бъде модифициран за специфичните нужди на хедж политиката на банката;

Недостатъците на този вид финансов инструмент се състои в това, че:

- договорите по него не са трансферируеми, те не могат да бъдат отменени, чрез сключване на нов “договор за фиксиране на бъдещ лихвен процент” при същия размер, но с обратни условия.
- банката запазва остатъчен кредитен риск, свързан с размера на сепълмент сумата, докато при фючърсния контракти рискът е нисък, тъй като клиринговата къща служи като връзка между двете страни по такъв договор и поема условията по него.

На датата на сетълмента сетълмент лихвеният процент по договора се сравнява с текущият лихвен процент и разликата между двете се изплаща, като сумата се изчислява на базата на договорената главница. Сумата се изплаща авансово в началото на форуърдния период. Сетълмент сумата се изчислява, като разликата между договорения лихвен процент и текущия лихвен процент през периода на действие на договора, умножена по договорената главница, се дисконтира с пазарния лихвен процент.

Положителна страна на споразумението за бъдещ лихвен процент е гъвкавостта на този вид финансов инструмент, тъй като характеристиките му се договарят. От друга страна обаче, ликвидността при него е много по-малка в сравнение с борсовите лихвени инструменти. При неблагоприятно развитие на пазара всяка една от страните по този финансов инструмент може вместо да се защити от потенциален риск да се превърне в страна, изплащаща компенсация. С цел избягване на този допълнителен риск пазарът е разработил и вариант на инструмента, наречен опция за FRA. Опцията за FRA е известна като гаранция за лихвен процент. В зависимост от конкретната ситуация може да се купи или кол опция, или пут опция за FRA. Кол опция ще се купи от заемополучател, който ще я използва ако пазарните лихви се покачат над определено ниво. Кредиторът би закупил пут опция, от която ще се възползва, ако лихвените проценти спаднат. И в двата случая, ако опцията не бъде упражнена, разходът по предпазване от съответния риск се свежда до изплатената опционна премия.

1.3.2 Счетоводно отчитане и представяне в отчетите на банката

“Договорът за бъдеща лихва” отговаря на критериите за класифицирането му като “произведен финансов инструмент”. Този вид инструмент не изисква да се разменя номиналната сума, върху която се изчисляват лихвените разлики, тоест не изисква почти никаква първоначална нетна инвестиция. Това означава, че главницата по договора не представлява признат актив за едната страна, нито признат пасив за другата страна. “Договорът за бъдеща лихва” се погасява на бъдеща дата, която в случая е сетълмент датата, и стойността му като финансов инструмент се мени в зависимост от предварително определена променлива, която в случая е пазарният лихвен процент. Счетоводното отчитане също така следва да почива на разбирането за ползите, които подобен инструмент се очаква да донесе. Ползата за разглежданата по-горе банка е, че тя намалява потенциалната си загуба от негативно развитие на пазарния лихвен процент. Така банката компенсира/хеджира своята лихвена експозиция. Ако приемем, че стремежът е единствено към хедж, то при счетоводното представяне на операцията водещо ще бъде прилагането на счетоводния принцип за “предимство на икономическото съдържание пред формата”. При него, когато една операция се предприема с цел хеджинг, нейното счетоводно отразяване следва да почива върху отражението ѝ върху финансовия резултат – а именно, че този финансов инструмент компенсира негативното изменение на лихвените равнища, а от там и неутрализира натрупаната загуба от промяната на тези равнища. По-нататъшното осчетоводяване ще зависи от вида хеджиране, към което се стреми банката: дали имаме хеджиране на активи, на задължения или на лихвени маржове. Въпросът за счетоводното третиране произтича от това

какви са целите на банката при всеки от тези видове хедж операции. Впрочем целите първоначално вече бяха посочени и те определят вида на прилаганата счетоводна политика:

- **Хеджиране на активи** – при него банката отразява хеджиране на справедливи стойности;
- **Хеджиране на задължения** – тук банката счетоводно отразява хеджиране на парични потоци;
- **Лихвени маржове** – счетоводното третиране ще се изрази в счетоводен хедж на парични потоци.

При първоначално признаване на хедж инструмента неговата справедлива стойност е нула, тъй като няма плащане на някаква цена или премия. Текущо счетоводната система следва да отразява изменението в справедливата цена на хедж инструмента, която ще се изрази в признаване на финансов актив или на финансов пасив. Признаването на финансов актив или пасив се отразява или като хедж резерв при хеджиране на паричен поток, или в отчета за приходи и разходи при хеджиране на справедливи стойности. Изменението в справедливата цена на инструмента ще бъде резултат от движение на пазарните лихвени равнища. Това изменение ще се отразява от датата на сключване на договора за фиксиране на бъдещата лихва до септемврийската дата. Операциите в счетоводната система на банката следва да покажат, че за второто полугодие тя е получила ресурси, които ѝ позволяват при ефективно вложение да запази първоначално заложения марж по предоставения заем. Ефектът от влизане във взаимоотношение по фиксиране на лихвен процент от страна на банката е илюстриран в следващата таблица:

Показатели	Финансов резултат при 6 % пазарен лихвен процент <i>в хил. лв</i>	Финансов резултат при 8 % пазарен лихвен процент <i>в хил. лв</i>	Финансов резултат при използване на договор за фиксиран лихвен процент <i>в хил. лв</i>
Приходи от лихви	1200 лв.	1200 лв.	1200 лв.
Разходи за лихви	609 лв.	712 лв.	712 лв.
Постъпление/приход по договор за фиксиран лихвен процент	-	-	99,04
Приходи от лихви от влагане на сумата по договора за фиксиран лихвен процент	-	-	3,96 лв.
Печалба	591 лв.	488 лв.	591 лв.

1.4 ФИНАНСОВИ ФОРУЪРДИ И ФЮЧЪРСИ

Форуюрдните договори представляват споразумение между две страни да влязат във взаимоотношения по финансова операция на бъдеща дата. Предимствата на форуърдния договор се състоят в това, че могат да бъдат изключително гъвкави по отношение на своите характеристики и в зависимост от това – към изискванията на страните по договора. От своя страна, този вид инструмент има и своите недостатъци. На първо място е трудността, характеризираща намирането на друга страна, която да иска да влезе във форуърда с характеристики, еднакви на тези, искани от търсещата страна по форуърда. Вторият проблем е свързан с възможността за неизпълнение на договора от на срещната страна по него. Тъй като няма трета страна, която да гарантира изпълнението на условията по договора, някоя от страните може да не изпълни своите ангажименти и да постави пред риск другата страна. При наличие на такава вероятност се прилагат фючърсни контракти. Те представляват прехвърляеми договори с цел да се купят или продават стандартизирани количества от дадена стока, при стандартизирано качество, на специфична бъдеща дата и при предварително дефинирана цена. Фючърсният договор е финансов, когато основата на договора е доставка на финансов инструмент, чиято цена се изменя в резултат на изменение на лихвен процент, курсови разлики или индекси. Страните, които закупуват фючърсни договори и така се съгласяват да закупят основополагащата база по тях, се казва че заемат “дълга позиция”. Страните, които продават фючърсни договори, като така се съгласяват да продават (доставят) основата по договора, се казва че са заели “къса позиция”. Исторически фючърсните договори са възникнали в резултат на нуждата от механизъм да се предпазят участниците на пазара от вариране в ценовите равнища и справедливите стойности на стоките, услугите и активите. Цената на един фючърсен договор се посочва чрез т. нар. индексна цена, която се изчислява като 100 минус присъщия на договора лихвен процент. Този подход позволява чрез цената да се разкрива обратната връзка между цена и лихвен процент. Изхождайки от този метод, ако един контракт струва 85 долара това означава, че на пазара инструментът се търси при цена, която ще донесе 15 % доходност. В световната практика има две основни организации, чрез които се реализират фючърсните договори. Това са борсата и клиринговите къщи. Борсата е мястото, където фючърсите се търгуват и изпълняват. Клиринговите къщи представляват организации, които обработват поръчките, постъпващи на борсата. Те действат като посредник, който среща търсенето и предлагането на борсата и встъпва в договорни взаимоотношения между продавача и купувача. Клиринговата къща отговаря за определяне на печалбата и загубата по всяка от отворените позиции, като преоценява отворените позиции към текущата пазарна цена. На практика клиринговите къщи изпълняват няколко основни функции, най-важната от които е да гарантират изпълнението по отделните контракти. Това се постига, като всеки фючърсен контракт се разчленява на два отделни контракта. От една страна, между купувача по контракта и клиринговата къща, а, от друга – между продавача по договора и клиринговата къща. Това означава, че страните по съответния договор – купувач и продавач, имат задължения само към тази разчетна институция, но не и пряко

един към друг. Ангажиментът на една от страните да изпълни своите задължения по фючърския контракт се осигурява от плащане на марж депозит. Този вид договор обхваща плащане на парични ресурси, ценни книжа или гаранции, издадени от трети лица. Марж депозитите са два вида:

Първоначален марж депозит – той представлява фиксирана сума, платима по отношение на всяка отворена позиция. Тя може да варира от 0,1% до 10% от цената на контракта. Точният размер на маржа зависи от различни фактори като вида на базовия актив, броя на контрактите, характера на провеждане на контракта, дали операцията е с цел хеджиране или спекулация. При хедж операции размерът на маржа е по-нисък. При анализа на вида на базовия актив, за който се отнася заетата фючърсна позиция, се взема предвид променливостта на цената на базовия актив.

Променлив марж депозит – Отворените марж позиции се преоценяват ежедневно по пазарни цени, като всяка загуба или печалба се прибавя или изважда от първоначалния марж. Всъщност необходимостта от допълване на марж сметката възниква, когато средствата по първоначалния марж паднат под нивото на поддържане. Променливият марж се покрива, като се изплаща разликата чрез трансфер от страна на клиента и клиринговата къща. Например банка е сключила фючърсен договор за доставка на облигации на бъдеща дата при цена 10,5 лева. Договорът е за доставка е за 1000 бр. облигации и първоначалният марж по сметката е 10% от неговата стойност или 1000 лева. Измененията във фючърските цени на доставка по месеци са:

Дата	Фючърсна цена
Дата на покупка на фючърса	10,5
1 месец по-късно	10,7
2 месеца по-късно	10,8
3 месеца по-късно	10,4
4 месеца по-късно	10,4
5 месеца по-късно, когато стане оставката	10,3

Спот цената на датата на доставка е равна на фючърската цена на датата на доставка. Ежедневната преоценка спрямо пазара и спрямо страната, която държи дългата позиция, е:

Дата	Печалба/загуба на 1 облигация	Обща печалба за 1 договор с 1000 облигации
Дата на покупка	$10,5 - 10,5 = 0,0$	0
1 месец по-късно	$10,7 - 10,5 = 0,2$	200
2 месеца по-късно	$10,8 - 10,7 = 0,1$	100
3 месеца по-късно	$10,4 - 10,8 = (0,4)$	(400)
4 месеца по-късно	$10,4 - 10,4 = 0,0$	0
5 месеца по-късно – дата на доставка	$10,3 - 10,4 = (0,1)$	(100)
Сума		(200)

Това означава, че в резултат на изменение на цените на фючърсните контракти има две огледални изменения в марж сметките на страната с дълга позиция и страната в къса позиция. За страната в дълга позиция това означава, че нейната марж сметка ще се кредитира с размера на печалбата до месец 2 включително, като общия кредит ще бъде 300 лева, докато до последния месец сметката ще се дебитираща с общ размер на 500 лева. Обратно за страната с къса позиция през първите два месеца сметката ще се дебитираща в размер до 300 лева, а в последствие сметката ще се кредитира в размер на 500 лева. С цел поддържане на размера на първоначалния марж – при спад на фючърс цените на облигациите – банката ще следва да внесе променлив марж в размер на 500 лева за достигане размера на първоначално изискуемия марж от 1000 лева. При форуърд контракта такова регулярно презичисляване не съществува. Прехвърлянето на средства става единствено на датата на изтичане на форуърд контракта. От това следва, че рискът по форуърдния контракт е много по-голям, отколкото при фючърс контрактите, където процедурата по преизчисляване осигурява всеки ден покриване на възникващите ценови разлики. На долната таблица са представени сравнителните характеристики на фючърс и форуърд инструментите:

Характеристики	Форуръг	Фючърс
■ Размер на контракта	■ Съобразно желанието на клиента.	■ Стандартен, сравнително малък размер.
■ Срок	■ Съобразно желанието на клиента.	■ Стандартен срок – определени дни до няколко месеца
■ Осигурителна вноска	■ Осигурителни вноски се изискват, когато договарящите се страни не са банки.	■ Осигурителни вноски се изискват, но са сравнително малки по обем.
■ Поемане на риск	■ Всяка една от страните носи риск, че другата страна може да не изпълни условията по договора.	■ Елиминирана е възможността от рисков партньор чрез включване на клирингова къща като насрещен партньор и на продавача, и на купувача.
■ Ликвидност на контрактите	■ Слабо ликвидни контракти. Почти няма развит вторичен пазар.	■ Високо ликвидни контракти.
■ Разчетни операции	■ Размяната става в деня на изтичане на контракта	■ Една от функциите на клиринговите къщи е извършване на дневни преизчисления, чиято цел е да бъдат покривани всеки ден възникващите ценови разлики.

■ Достъпност	■ Ограничен достъп – това е банков и корпоративен пазар.	■ Открит е за малки и средни фирми с по-нисък кредитен рейтинг.
■ Регулиране	■ Саморегулиращ се пазар, без специална инструкция.	■ Регулиран пазар.
■ Уреждане на взаимоотношенията	■ По голяма част от взаимоотношенията се уреждат чрез пряка доставка.	■ Практически почти всички контракти се уреждат чрез извършване на обратни операции.
■ Разположение и концентрация	■ Световен, не е разположен на определено място, като връзките се осъществяват чрез телекомуникационни средства.	■ На борси.
■ Икономическа функция	■ Застраховка от риск.	■ Застраховка от риск и спекулации.

Банките и финансовите институции използват фючърските договори за следните цели:

- постигане на печалба от движение в цените;
- хеджинг;
- изпълняване на клиентски поръчки.

Основните инструменти по тези пазари са валутни фючърси и форуърди, лихвени фючърси и форуърди. Чрез фючърс хеджиране банката създава втора пазарна позиция, имаща свой собствен риск. То е ефективно, ако двата риска се компенсират напълно. Хеджирането се получава в резултат на това, че е налице заемане на равни, но противоположни позиции. Обикновено независимо от целите банката ще заема или дълга, или къса позиция. Тя ще бъде в дълга позиция, когато поеме ангажимент да закупи финансов инструмент в бъдеще, а в къса позиция, когато се ангажира с продажба на финансов актив. Заемането на определена позиция ще зависи от очакванията на банката за движението на пазарните цени, лихвените проценти и валутните курсове. Една банка ще заеме дълга позиция, когато очаква цената на основния финансов актив да се покачва, а къса, когато цената на актива ще спадне. Така банката ще извлече определен финансов резултат, като ще се стреми естествено резултатът да е печалба:

А) Печалбата при дълга позиция = Спот цена при падежа минус първоначална фючърсна цена;

Б) Печалба при къса позиция = Първоначална фючърсна цена минус спот цена на падежа.

1.4.1 Хеджиране на рискови експозиции чрез финансови фючърси

1.4.1.1 Лихвени фючърси

Лихвените фючърси представляват договори за бъдеща доставка на активи, чиято справедлива стойност е свързана с движение на лихвените равнища. Такива активи могат да бъдат краткосрочни съкровищни и корпоративни ценни книжа, банкови депозити, средносрочни и дългосрочни правителствени облигации и др. Дългосрочните ценни книжа могат да се сключват за период до 20 години, а краткосрочните – със срок до 90 дни. Хедж операциите, които банката може да извършва в своята дейност, са дълъг и къс хеджинг. При дългия банката ще закупи фючърсни контракти при определена цена. При късия хеджинг тя ще продаде фючърсни контракти. Във финансовата практика е известно, че когато банката хеджира един конкретен актив, този процес се нарича микрохеджиране. Ако банката хеджира риска по целия си портфейл от инвестиции, това се нарича макрохеджиране.

1.4.1.2 Лихвен фючърс при хеджиране на справедлива цена

Този вид управление на риска се реализира при инструменти, изложени на риск от изменения на справедливата цена. Например банка закупува облигации при фиксиран процент. Общата стойност на контракта е 1 000 000 лева, а цената е 90 на сто от номинала. Покупката на облигации представлява за банката влизане в дълга позиция. Ако конюнктурата очертава тенденция на повишение на лихвения процент, цената на облигациите при равни други условия ще намалява. За да се предпази от този спад, банката може да сключи договор за продажба на фючърсни контракти при дадена текуща фиксирана цена – например 90 лева за ценна книга след 1 година. При очакване за спад на цените на облигациите банката очаква фючърсните договори да се търгуват на цена 65 на сто от номинала. Номиналът на един фючърсен контракт е 50 000 лева.

Загубата от спада на цената на облигацията = $(1\,000\,000 \cdot (70 - 90)) / 100 = 200\,000$ лева.

Печалбата от един фючърсния договор = $50\,000 \cdot (90 - 65) / 100 = 12\,500$ лева.

Както беше посочено преди, за да постигане ефективен хедж, банковият мениджмънт следва да изчисли присъщото на операцията хедж съотношение. В случая се приема, че коефициента β е равен на единица:

В примера хедж отношението е $1 \cdot (200\,000 / 12\,500) = 16$.

Това означава, че банката следва да сключи фючърсен договор за доставка на шестнадесет контракта.

За банката има два основни изхода. В единия случай тя може да се освободи от облигациите, при положение, че не очаква благоприятно развитие. При такава стратегия банката ще гържи облигациите в своя търговски портфейл и ще отразява изменението в справедливата цена директно в отчета за приходи и разходи, докато не ги пласира на пазара. В другия случай банката може да гържи облигациите до падеж и да извлече изгода от изплащане на купонната лихва. В този случай банката ще осчетоводява облигацията по амортизируема стойност. Влизането във фючърсна позиция има смисъл или когато банката гържи финансовите си активи в търговски портфейл, или когато първоначално те са класифицирани като гържани до падеж, но са настъпили условията при които критериите за такова представяне не са вече налице.

Условията за трансфер на финансови активи от “гържани до падеж” в “гържани за търгуване” са:

- Решение на банката да гържи облигациите за неопределен период;
- В резултат на промени в лихвените равнища, ликвидни нужди, наличие на алтернативни инвестиционни възможности или други фактори банката е готова да продаде облигациите на действащият пазар.
- В протежение на 2 последователни години банката е продала значителна част от стойността на инструмента.

Счетоводното представяне на заетата фючърсна позиция в отчетите на банката ще се съобрази с отчитането на хеджирането на справедлива стойност, тъй като целта е да се елиминира негативното изменение в цената на признатия финансов актив от облигации. При влизането във взаимоотношения по фючърсен договор в началото стойността му е нула, тъй като банката не прави първоначална инвестиция. В последствие, съгласно изискванията на стандарта, производният инструмент ще се признава в баланса по справедлива стойност. Справедливата цена на фючърския инструмент ще се определя от два елемента:

- Вътрешна стойност на инструмента,
- Времева стойност.

Вътрешната стойност на инструмента във всеки един момент е равна на разликата между фючърската цена, по която е сключен договора, и фючърската цена във всеки един последващ момент. Времевата стойност на фючърския инструмент представлява изменение на цената в резултат на очакванията за развитие на пазара до момента на упражняване на дериватива. Изплатеният от банката марж представлява вземане за банката, тъй като в края на действието на фючърския договор банката ще си получи обратно изплатената сума. Както беше вече посочено, целта на маржа е да гарантира изпълнението по договора и да служи като гаранция за другата страна по него.

Във връзка с движението на пазарните регулатори цената на закупената облигация се изменя така:

Дата	Справедлива цена – лв.	Печалба (загуба) по един договор – лв.
Дата на покупка	90	0,0
След един месец	85	(50 000)
След два месеца	80	(50 000)
След три месеца	65	(150 000)

Справедливата цена на фючърския договор по месеци и печалбата се изменят така:
(в лв.)

Дата	Фючърсна цена	Печалба (загуба) по един договор	Обща печалба за 16 договора
■ Дата на покупка	90	$90 - 90 = 0,0$	0,0
■ След един месец	75	$90 - 75 = 15$	120 000
■ След два месеца	70	$90 - 70 = 20$	160 000
■ След три месеца – фючърската цена е равна на спот цената	65	$90 - 65 = 25$	200 000

Сумарните счетоводни записвания по сметките ще изглеждат така: (лв.)

Фючърсен финансов инструмент			Приходи от преценка на фин. инструмент		
Дебит		Кредит	Дебит		Кредит
200 000					200 000
Финансов инструмент облигация			Разходи от преценка на фин. инструмент		
Дебит		Кредит	Дебит		Кредит
		200 000	200 000		

Постигнатата ефективност на хеджиране е 80% и хедж стратегията може да се квалифицира като високоефективна. При закриване на фючърсната позиция банката получава обратно изплатения от нея марж.

Фючърс при хеджиране на паричен поток

Банка издава депозитни сертификати в размер на 100 000 000 лева за 6 месеца при дисконт, осигуряващ доходност от 12%. Постъплението е в размер на 94 339 623 лева. Целта на привличане на средствата е да се финансират краткосрочни заеми в бъдеще при очакван плаващ лихвен процент от 15%. Изменение на лихвения процент и по-точно евентуален негов спад, когато бъде отпуснат заема, ще доведе до намаление в спреда на печалбата на банката, дори може да доведе и до загуба. За да избегне този негативен ефект, банката може да заеме дълга позиция, като закупи финансови инструменти, чиято цена се мени в резултат на изменение на лихвените равнища. При спад на лихвения процент цената на тези финансови инструменти ще се повиши. Ако един фючърсен договор е с номинална стойност 1 000 000 лева и се продава при цена, носеща 13% доходност, то инструментът ще се оценява при цена 93,8967 на сто. Ако банката очаква пазарният лихвен процент да спадне на 10 на сто, то тя би могла да намали процента по заема до 12 на сто. Така за банката няма да има нито печалба, нито загуба от заемната операция. Банката очаква, че при спад на лихвения процент до 10 на сто, цената на фючърсните контракти ще бъде 95,69 или ще носи годишна доходност от 9 на сто. Очакваната загуба от спада на лихвения процент е $= (0,15-0,12)/2 \cdot 100\,000\,000 = 1\,500\,000$ лв. лихва. Коефициента β за удобство е 1.

Печалбата по един контракт е: $1\,000\,000 \cdot (95,69 - 93,89)/100 = 18\,000$ лв.

Хедж отношението по договора $= 1\,500\,000/18\,000 = 83$ договора.

На следващия етап банката закупува 100 контракта с номинал 1 000 000 лв., всеки на цена 93,89 лева. Така тя получава доходност от 13 %. В резултат на спад на лихвения процент по фючърсите на 9% цената на фючърса се очаква да се повиши до 95,69 лева. Първо следва да се осчетоводи издаването на депозитните сертификати. Този тип финансов инструмент ще се класифицира като инструмент, гържан до падеж, тъй като има фиксиран период на живот и падеж на изплащане. Отчитането на този финансов инструмент ще бъде по амортизируема стойност, използвайки ефективен лихвен процент от 0,976058 на месечна база. Постепенно за периода от шест месеца – в края на всеки месец – ще се прави оценка на инструмента по неговата амортизируема стойност, като се признават приходи от последваща оценка на финансови инструменти. Изплатеният марж депозит ще се признае, като вземане за банката. Постигнатото положително движение в цените на фючърсния контракт се признава като възникване на финансов инструмент и ефектът от това действие ще се отрази като изменение в капиталовата секция на банката – в частта на хедж резерва. Счетоводните операции по закупуване на фючърсните договори,

признаването на приходите от лихви по предоставените заеми и разходите по лихвите от получените заеми са стандартни и в тях няма нещо необичайно.

1.4.2 Валутни форуърди и фючърси

Основната функция на валутния форуърден пазар в дейността на банката е заключване на валутния курс, по който ще се извърши една валутна сделка в определен бъдещ момент. Вторичният пазар на тези форуърди е слабо развит поради това, че за всеки отделен контракт се договарят отделни характеристики. Валутният форуърд представлява споразумение между две банки или банка и неин клиент за размяна на две валути след договорен период от време по фиксиран в момента на договарянето валутен курс. Форуърдните договори се договарят в съответствие с индивидуалните желания на клиентите. Когато насрещен клиент е фирма, банката може да поиска гаранция от нея – за изпълнение под определена форма – депозит, банкова гаранция, залог и др. При форуърд контрактите следва да се прави разлика между форуърд цена и цена на размяна. Последната е цената, по която ще се размени базовият актив на форуърд дата. При сключване на договора цената на размяна и форуърд курса са равни, но след това започват да се различават. Нетният резултат за банката от тази операция се изчислява като разлика между текущата цена на валутата (спот курс) в деня на изтичане на форуърдния контракт и фиксираната в контракта цена за размяна на валутата. Форуърд контрактите гарантират сигурност за банката в определен резултат. Но самата операция може да се превърне в самостоятелен източник на риск за банковата дейност. Предварително договореният курс може да се окаже по-неизгоден от спот курса в деня, в който трябва да се изпълни задължението по форуърд договора. С цел избягване на възникващия вториичен риск във финансовата практика се използват разновидности на форуърд договорите като например брейк-форуърд. При тази разновидност има опция за анулиране на форуърдната сделка преди изтичане на срока ѝ. Анулирането на контракта може да стане, ако спот курсът на бъдещата форуърд дата мине определено ниво. Валутните фючърси представляват институционализирана форма на форуърд договаряне. Те са стандартни договори, включващи стандартен обем валута, която следва да бъде разменена на борсата след определен период от време. Теоретично валутният фючърс контракт включва ангажимент за определен валутен курс, по който сделката ще бъде осъществена в бъдещ момент.

1.4.2.1 Примерна схема за счетоводен анализ при хеджиране на риск, свързан с паричен поток, при очакване за неблагоприятно изменение във валутния курс.

Търговска банка предоставя заем на трето лице, геноминиран в чуждестранна валута – щатски долар. В резултат на финансовото състояние в САЩ и изменението в доверието на инвеститорите във възхода на американската икономика валутният курс се очаква в следващите месеци да пада. Възможна стратегия от страна на банковия мениджмънт е банката да заеме къса позиция

като продаде получената валута при фиксиран валутен курс от 2,2 лева за долар. Форуюрдният договор отразява очакванията на пазара за спот курса на гадена бъдеща дата преди несимистичните оценки да завладеят пазара. В момента на сключване на договора разликата между спот курса на бъдеща дата и форуърдния курс е равна на нула. От там и справедливата цена на форуърда към датата на сключване на договора е равна на нула. При приближаване на датата на упражняване на форуърда пазарните курсове са различни към отделните дати на оценка на контракта. От там произтичат и разлики, които формират справедливата цена на форуърдния контракт. Заемът е в размер на 100 000 000 долара и подлежи на погасяване след 6 месеца.

При текущ курс 2,2 лева за долар измененията във форуърдния курс по дати са:

Дата	Форуюрг курс за датата на сепълмент BGN/USD	Сумарна разлика	Пазарна цена при дисконтиране	Спот курс
01.Януари	2,20	-		N/a
01.Февруари	2,10	10 000 000,00	9 600 000,00	N/a
01.Март	2,05	15 000 000,00	14 516 129,03	2,07
01.Април	2,00	20 000 000,00	19 512 195,12	2,05
01.Май	1,95	25 000 000,00	24 590 163,93	2
01.Юни	-	30 000 000,00	29 752 066,12	1,9

Справедливата цена на форуърда следва да се признава на всяка дата, когато се изисква да има преоценка, съгласно действащото законодателство. Дисконтирането се прилага спрямо очаквания положителен ефект от хеджинг операциите при падежа на форуърд договора, а периодът на дисконтиране е оставащото време до получаване на този положителен ефект. В такъв случай изменението в справедливата цена на форуърдния инструмент е резултат на изменение в очаквания форуърден курс към датата на уреждане, което е вътрешната стойност на финансовия инструмент, както и остатъчният срок до това уреждане, който при всяка оценка е с единица по-нисък.

Позитивното изменение на форуърда се признава като актив, тъй като то отразява нарастването на икономическата изгода за банката под формата на по-голямо постъпление на средства при конвертиране, при курс по-висок от спот-курса към момента на продажбата на чуждестранната валута. Негативното изменение на курса ще се представи като пасив, тъй като банката ще следва да продаде получената от клиента чуждестранна валута при по-нисък курс. При първоначално възникване на форуърд договора справедливата му цена е нула и затова няма счетоводно записване. Последващата оценка е по справедлива цена, като ефектът се отразява директно в капиталовата секция на банката – под статията хедж резерв. При закриване на откритата си позиция банката отписва финансовия актив или финансовия пасив, като натрупаната сума в съответния хедж резерв се признава като финансов приход или финансов разход.

1.5 УПРАВЛЕНИЕ НА БАНКОВИЯ РИСК ЧРЕЗ СУАП ОПЕРАЦИИ

1.5.1 Същност и характеристика на суап операциите като средство за управление на риска в дейността на съвременната търговска банка

Суапът представлява финансова операция, при която страните по нея се съгласяват да обменят парични потоци през определен период от време. Лихвен суап изисква да се обменят потоци от лихвени плащания с различен характер при предварително определени правила. При валутен суап двете страни се съгласяват да обменят две суми, деноминирани в началото в различни валути, след което да правят периодични плащания при предварително определен курс. Може да се открият поне пет основни причини, определящи защо дадена страна иска да влезе в отношения по суап.

- На първо място, за да се придобият финансови средства при ниска цена;
- На второ място, за да се придобият активи с висока доходност;
- На трето, място за да се хеджират лихвена или валутна експозиции, възникващи в резултат на обичайната дейност на банката;
- На четвърто място, за да се приложи мениджмънтът на краткосрочните активи, финансирани от краткосрочни пасиви;
- Накрая, за да се използва (суапът) с цел спекулации.

1.5.2 Лихвен суап

По принцип лихвеният суап е размяна между две страни на лихвени плащания или лихвени постъпления, изразени в една и съща валута и изчислени върху договорен размер на въображаема главница за определен период от време. Договорената сума е само въображаема главница и тя не се разменя нито в началото, нито в края на суаповото споразумение, а служи единствено като основа за изчисляване на лихвите, които действително ще се разменят. Чрез лихвените суапове една банка може да променя лихвената структура в по-благоприятна за нея. За банката такава ситуация е особено актуална, тъй като тя може да приема депозити на свои клиенти, по които да плаща плаващ лихвен процент, а да предоставя заеми при фиксиран лихвен процент и обратно. Така чрез суап инструмента банката хеджира своята лихвена експозиция, но също така може да извлече и икономическа изгода чрез извършване на спекулативни операции.

Различават се два основни вида лихвен суап. Първият е купонният суап, който включва размяна на фиксиран лихвен процент срещу плаващ в една и съща валута. Другият вид лихвен суап е базисният. При този вид суап се разменя плаващ лихвен процент, изчислен върху една основа, с плаващ лихвен процент, изчислен върху друга основа. Използвани термини на пазара на лихвения суап са “суап на пасиви” и “суап на активи”. Според стандартното определение суап на пасиви представлява размяна на лихвени задължения, а когато се разменят лихвени постъпления, се използва терминът суап на активи. При суап на активи банката променя лихвената структура по направени от нея инвестиции и закупени активи. По принцип суапът на активи се иницира от кредитора. Тук пак са възможни две основни схеми. Първата примерна схема е, когато банката е кредитор и получава

плаваща лихва. Тогава тя може да се включи в лихвен суап, в който плаща плаваща лихва, а получава фиксирана. Във втория тип плащане банката, ако получава фиксирана лихва по своите инвестиции, може да се включи в суап схема, като получава плаваща лихва а изплаща фиксиран лихвен процент. Естествено всяка от схемите ще зависи от това какви са очакванията на банката в конкретната ситуация, при която тя действа и оперира. Лихвените суапове се разграничават и в зависимост от характеристиките на главницата. Та може да не остава постоянна като размер, а да се увеличава или намалява в срока на действие на суапното споразумение. При падаща главница съответният суап се нарича “амортизиращ низходящ”. Съществуват и “възходящи” суапови структури, при които главницата увеличава размера си в рамките на съответния срок. В практиката се използва и “вълнообразен суап”, при който размерът на главницата се променя нагоре и надолу, а има и други суапови структури. Такива са:

- **Отложен суап** – двете страни не си разменят лихвени плащания до уточняване на някаква по-късна дата;
- **Суап с продължение** – едната от страните по договора има право да продължи срока на неговото действие отвъд договорения период.
- **Суап с прекъсване** – едната от страните има право да прекъсне срока на действие на суапа в рамките на договорения период.
- **Кръстосан суап** – той се нарича още валутен купонен суап и е компилация между валутен и лихвен суап. При него се разменя фиксиран лихвен процент в една валута за плаващ лихвен процент в друга валута.

Основа за възникване на суаповите взаимоотношения са различните кредитни рейтинги на компаниите, получаващи и предоставящи заеми. Вторият момент е свързан с нуждата от изкуствено конструиране на лихвения процент по конкретни взаимоотношения. Ролята на банката като страна в суап операциите е не само хеджиране или спекулация, но и извършване на посредническа функция между трети страни по дадено суап взаимоотношение.

1.5.3 Счетоводно третиране на суап операциите, предназначени за хеджиране, в счетоводната система на съвременната търговска банка

1.5.3.1 Лихвен суап при хеджиране на паричен поток

Всички суап деривативи ще се признаят от банката в нейния отчет по тяхната справедлива цена. При промени в справедливата цена на инструментите, без наличие на условия за прилагане на хедж счетоводство, ефектът от промяната ще се отрази в отчета за приходи и разходи като текущи финансови приходи и разходи. При наличие на условия за прилагане на хедж счетоводство отчетният процес на банката следва да осигури синхронизиране на записите по отчитане на измененията в справедливата цена на основния и на деривативния инструменти с цел осигуряване на съпоставимост на двата ефекта във финансовите отчети. При хеджиране на паричен поток ефектите от изменение в справедливата стойност на деривативния инструмент ще намерят отражение в резервите на банката като част от капиталовата секция на баланса, а при хеджиране на

справедлива стойност ефектите ще намерят отражение в отчета за приходи и разходи. Когато съответният актив или пасив, както и плащането, бъдат признати в баланса, всяко изменение в хедж инструмента, което е било отразено като изменение на капиталовата секция на баланса, ще се извади от там и ще се признае директно в отчета за приходи и разходи.

Една банка привлича ресурс от 20 000 000 лева, като се задължава да изплати лихва от Либор + 1% плаващ лихвен процент. Срокът на договора е 5 години. На пазара друга банка е привлякла 100 000 000 лева заеми при фиксиран лихвен процент от 9^{1/4}%. Двете банки се съгласяват да влязат в взаимоотношение по суап, чиято номиналната стойност е 20 000 000 лева. Банката, която изплаща променлив процент по своите задължения, иска да се предпази от бъдещи покачвания на Либор-лихвата, като фиксира размера на лихвата по своите задължения.

Размяната на парични потоци по суап споразумението е, както следва:

	Банка А	Банка Б
Лихва по заем	(9,00+1/4%)	(Либор + 1%)
Постъпления по суап	10 j%	Либор + 1%
Плащания по суап	(Либор+1%)	(10 j%)
Нетни разходи по лихви	(Либор)	(10 j%)

Анализът на ситуацията води до извода, че на практика хеджиране на паричен поток се реализира от страна на банката, за която лихвените плащания се определят чрез променлив лихвен процент. Това е така, защото при нея е по-висок рискът от нарастване на Либор в бъдеще над определения процент. Банката, която е договорила получаване на заем при фиксиран лихвен процент, вече се е предпазила от негативно изменение на лихвените равнища. Това означава че при нея влизането в суапovo взаимоотношение може да се използва за намаляване на лихвените разходи под фиксираната лихва. Такова очакване по принцип е с характер на спекулативна нагласа, тъй като дори банката за известно време да успее да прогнозира лихвените равнища, то в дългосрочен план това може да се окаже невъзможно.

Лихвените проценти по полугодия са, както следва:

Период	Номинал	Либор + 1%	Фиксиран процент	Разлика	Нетно плащане Б към А	Нетно плащане А към Б
Първо шестмесечие	20 000 000	10,25%	10 j%	-	-	-
Второ шестмесечие	20 000 000	10,75%	10 j%	0,25%	-	50 000
Трето шестмесечие	20 000 000	11%	10 j%	0,375%		75 000
Четвърто шестмесечие	20 000 000	10 %	10 j%	0,125%	25 000	-

Пето шестмесечие	20 000 000	9,5%	10 j%	0,375%	75 000	-
Шесто шестмесечие	20 000 000	9,0%	10 j%	0,375%	125 000	-
Седмо шестмесечие	20 000 000	9,75%	10 j%	0,25%	50 000	
Осмо шестмесечие	20 000 000	11%	10 j%	0,375%	-	75 000
Девето шестмесечие	20 000 000	12%	10 j%	0,875%	-	175 000
Десето шестмесечие	20 000 000	12,5%	10 j%	1,125%	-	225 000
Сума	-	-	-	-	275 000	600 000

Справедливата стойност на суап инструмента за Второто тримесечие при 10% дисконтов фактор се изчислява по следният начин:

Период	Разлика	Нетно плащане Б към А	Нетно плащане А към Б	Дисконтов фактор при 10%	Настояща стойност на изходящит е потоци	Настояща стойност на входящите потоци
Първо шестмесечие	-	-	-		-	-
Второ шестмесечие	0,25%		50 000,00	1/1,000	-	50 000,00
Трето шестмесечие	0,38%		75 000,00	1/1,050	-	71 428,57
Четвърто шестмесечие	0,13%	- 25 000,00	-	1/1,103	- 22 675,74	
Пето шестмесечие	0,38%	- 75 000,00	-	1/1,158	- 64 787,82	
Шесто шестмесечие	0,38%	-125 000,00	-	1/1,216	-102 837,81	
Седмо шестмесечие	0,25%	- 50 000,00		1/1,276	- 39 176,31	-
Осмо шестмесечие	0,38%		75 000,00	1/1,340	-	55 966,15
Девето шестмесечие	0,88%		175 000,00	1/1,407	-	124 369,23
Десето шестмесечие	1,13%		225 000,00	1/1,477	-	152 288,86
Сума	-	-275 000,00	600 000,00		-229 477,67	454 052,82

Справедливата стойност на инструмента по периоди е, както следва:

Период	Пасив по суап операцията	Изходящ поток	Загуба по суапа	Актив по суап операцията	Входящ поток	Печалба по суапа
<i>Първо шестмесечие</i>						
<i>Второ шестмесечие</i>	229 478			454 053	50 000	
<i>Трето шестмесечие</i>	240 952		11 474	424 255	75 000	20 203
<i>Четвърто шестмесечие</i>	252 999	25 000	12 048	366 718		17 463
<i>Пето шестмесечие</i>	239 399	75 000	11 400	385 054		18 336
<i>Шесто шестмесечие</i>	172 619	125 000	8 220	404 307		19 253
<i>Седмо шестмесечие</i>	50 000	50 000	2 381	424 522		20 215
<i>Осмо шестмесечие</i>				437 812	75 000	13 290
<i>Девето шестмесечие</i>				389 286	175 000	26 474
<i>Десето шестмесечие</i>				225 000	225 000	10 714
Сума		275 000	45 522	-	600 000	145 947

Счетоводните записвания в банка Б ще изхождат от политиката ѝ да хеджира своята рискова експозиция. В резултат на анализа на паричните потоци по години може да се направят следните изводи: Справедливата цена на дериватива представлява настоящата стойност на очакваните бъдещи парични потоци. В съответствие с МСС и с цел постигане на съпоставимост на ефектите от изменение в справедливите стойности на хеджиращият и хеджируваният инструмент промените в справедливите стойности на суап инструмента ще се разсрочат в хедж резерв. Счетоводни записвания по отношение на финансовия инструмент лихвен суап няма да има през първото шестмесечие. Това е така, защото при договаряне на контракта банка Б не е извършвала плащане по договора, а към датата на първото лихвено плащане няма нетно плащане нито навън, нито навътре. Записванията в счетоводните отчети на банка Б ще са следните:

Начисляване на ефекта от изменение в справедливата стойност на суапа през първото шестмесечие

Финансов актив - СУАП			Хедж резерв		
1) 454 053,00					454 053 1)
	229 478	2)	2) 229 478		
	50 000	3)			8 729 4)
4) 20 203	11 474	4)			

Легенда:

- 1) Първата операция отразява изменение на справедливата цена на финансовия актив суап в резултат на очакванията за положителни нетни парични потоци;
- 2) Втората операция отразява изменение в справедливата цена на финансовия актив в резултат на очакванията за отрицателни плащания по суап инструмента;
- 3) Третата операция отразява постъпленията в резултат на позитивно изменение в лихвените равнища;
- 4) Четвъртата статия описва преоценката на инструмента в резултат на изменение в лихвените равнища за третото полугодие.

Тези счетоводни записвания ще се правят пропорционално всеки месец с цел спазване на принципа на начисляването. Таблица, дадена по-горе, позволява да се види резултатът от суап операцията по периоди. Банката е успяла да фиксира своята лихва по заема на 10,25%, което – като се разгледа периодът от 5 години, е осигурило по-евтино финансиране на дейността ѝ.

1.5.3.2 Хеджиране на справедлива стойност чрез лихвен суап

Хеджиране на справедлива стойност може да се реализира при активи, чувствителни на ценови изменения в резултат на промяна в лихвените равнища. Например, ако банка притежава облигации, държани като финансови инструменти за търгуване, тя би могла да се предпази от негативно изменение в цената, като сключи договор за суап, при което изплаща фиксиран лихвен процент и получава променлив такъв. Това означава, че при покачване на лихвения процент над купонния, банката ще получава парични потоци, които при ефективно хеджиране ще бъдат признати като актив по деривативен финансов инструмент. Изменението в справедливата цена на получаваните парични потоци ще компенсира негативния спад от увеличение на цената. Ако инвестицията в облигации е за 10 000 000 лева при купонен лихвен процент от 8 на сто и желана

доходност от 10 на сто, цената за закупуване на инструмента от страна на банката ще бъде при курс 0,9242 на сто от номинала.

При липса на изменение в пазарния лихвен процент цената по години ще бъде:

Година първа	Година втора	Година трета	Година четвърта	Година пета
0,9242	0,937	0,950	0,965	0,982

При изменение на лихвеният процент от 10 на 12 на сто може да се очаква, че пазарната стойност на облигациите през втората година ще спадне на 0,8785. Загубата от този спад в абсолютна сума ще бъде 580 996 лева. Ако банката сключи договор за лихвен суап с номинал 10 000 000 лева, който се състои в плащане на фиксиран и получаване на променлив лихвен процент минус 2, справедливата цена на положителните парични потоци ще бъде ефективен хедж на негативното изменение в справедливата цена на инструмента. Например при 5 годишен суап настоящата стойност на бъдещите парични потоци ще възлиза на 607 470 лева. Така на спада на справедливата цена от 580 996 лева ще отговаря изменение в справедливата цена на деривативния инструмент от 607 470 лева. Счетоводното третиране ще отразява съществуването на два отделни финансови инструмента. Единият е деривативен и ще се признава отделно във финансовите отчети на банката.

Финансов инструмент – облигация

Дебит	Кредит
1) 9 366 027	580 967 2)

Приходи от преоценка

Дебит	Кредит
	607 470 3)

Деривативен фин. инструмент

Дебит	Кредит
3) 607 470	127 104 4)

Разходи от последваща преоценка

Дебит	Кредит
2) 580 967	
4) 127 104	

Легенда:

- 1) Първата операция отразява отчетната стойност на финансовия инструмент облигация в началото на отчетния период;
- 2) Втората операция отразява спада на справедливата цена на облигациите в резултат на скока на лихвения процент;
- 3) Третата операция отразява признаването на деривативен финансов инструмент от суап операцията;
- 4) Четвъртата операция отразява изменение на справедливата цена на деривативния инструмент в резултат на времевата стойност на инструмента.

1.5.4 Валутен суап

Валутният суап включва размяна на валута при приемане на условията по суапа и последваща размяна при същия спот курс на падежа. По време на живота на суапа се правят периодични плащания, които отразяват разликата в лихвените равнища, приложими към съответните валути. Основните насоки на приложение на валутния суап от страна на банките са:

- Да хеджира срещу рискова експозиция в чуждестранна валута;
- Да придобие заемни средства, деноминирани в чуждестранна валута, при приемлива цена;
- Да намали лихвените плащания;
- Да избегне проблеми с регулирането на разменните операции.

Валутният суап може да включва два или три етапа. На първия етап се извършва евентуална първоначална размяна на главницата, която обаче не е задължителна. Целта на включването на тази първа стъпка, която се определя като въображаема размяна на главниците, е да се определи основата за изчисляване на лихвените проценти, които след това ще се разменят. В началото се определят сумите, които задължително се разменят на падежа. Вторият етап включва периодична размяна на лихвени проценти. В това отношение валутните суапове са:

- суапове, в които се разменят фиксиран срещу фиксиран лихвен процент;
- суапове, при които се разменят фиксиран срещу плаващ лихвен процент;
- суапове, при които се разменят плаващ срещу плаващ лихвен процент.

Третият етап е (евентуално повторна) размяна на главниците на падежа. В края на суаповото споразумение всяка страна задължително плаща главницата във валутата, в която е плащала лихвите. Това е най-важният момент в схемата на валутния суап, а именно, че двете страни си разменят еквивалентни суми в двете различни валути по валутен курс, фиксиран в началото на суаповото споразумение.

Търговска банка иска да закупи долари за три години, за да финансира съответен заем в долари на свой клиент. Тя влиза в суап операция с цел

придобиване на долари с друга банка, която търси лева, с цел да отговори на исканията на свой клиент. Фиксираният курс към момента на размяната е 1USD = 2 лева. Номиналната стойност на суапа е 50 000 000 долара. В същото време банката очаква спад в курса на размяна долар/лев, като така суап операцията представлява хеджиране на риск от валутна експозиция. Влизането в операция по валутен суап за банката е възможност тя да управлява своите пасиви, като ги деноминира в желана валута и с по-атрактивен лихвен процент. При такъв суап плащанията между двете страни се състоят в диференциала между лихвените равнища по двете валути. Ако лихвените равнища по доларовите сметки са 1,8 %, докато по левовите сметки са 4,5%, едната банка, която е получила доларите, следва да изплаща на другата лихва от 1,8%, а другата банка ще изплаща 4,5% процента по левовите ресурси.

Лихвения процент по години е:

	Лихва по левови средства	Лихва по доларови средства	Разлика
Година първа	4,5	1,8	2,7
Година втора	5,1	2,3	2,8
Година трета	6,0	2,8	3,2

Тъй като през трите години лихвите по левови ресурси са по високи, това означава, че банката, която е получила левови ресурси, следва да изплаща разликата до по-високия лихвен процент на банката, която ги е предоставила. Тези плащания представляват вид такси за влизане във взаимоотношения по финансов инструмент, като те представляват една по-ниска величина на финансовия разход за придобиване на ресурси, деноминирани в подходящата валута. На практика банката намалява своите разходи за лихви по привлечения от нея левов ресурс, който впоследствие е предоставен на другата страна по суап инструмента за придобиване на ресурс в долари. При намерение на банката да хеджира експозицията си към валутен риск изменението във валутния курс, представляващо ефективен хедж, ще се отчете като изменение в капиталовата секция на баланса. При първоначално намерение да се хеджира експозиция едновременно към валутен риск и с цел да се намалят лихвените плащания, тогава едновременно измененията във валутния курс и лихвените равнища, представляващи ефективен хедж на банковата експозиция, се отчитат съгласно правилата за хедж осчетоводяване. Измененията във валутния курс, които представляват неефективна част от хедж позицията, ще се отчита директно в отчета за приходи и разходи.

Валутният курс по години се движи както следва:

	Валутен курс по суап инструмента	Валутен курс по години	Изменение в оценката на суапа	Справедлива цена при 5%
Година първа	2,0	1,95	2 500 000	2 159 594,00
Година втора	2,0	1,96	2 000 000	1 814 059,00
Година трета	2,0	1,93	3 500 000	3 023 431,59

През първата година банка А следва да посочи в своите счетоводни отчети приход от лихви по предоставения доларов заем. А също и да отчете ефекта от валутния хедж по суап операцията и да отчете постъпленията по лихвения диференциал между лихвата в лева и долари. Справедливата стойност на суап инструмента, използван при хеджиране на валутен риск, се състои от настоящата стойност на паричните потоци, възникващи от резултата между спот курсовете на всяка дата на преоценка на основния финансов инструмент и курса, фиксиран в суап договора. Справедливата стойност на суап инструмента, използван за хеджиране на лихвен риск, се определя от нетната дисконтирана величина между паричния поток, деноминиран във долари, и паричния поток, деноминиран в лева. От таблицата по-долу се вижда, че до изтичане на срока на действие на валутният суап неговата справедлива цена ще се мени във връзка с изменението на бъдещите валутни курсове, както и поради изменение на пазарните лихвени проценти, при които се дисконтират паричните потоци.

В примера пазарният лихвен процент е приет за постоянен:

Изходящи парични потоци в долари						
	50 000 000,00	Лихвено плащане	Курс	Оценка в лева		
1 година	1,80%	900 000	1,95	1 755 000		
2 година	2,30%	1 150 000	1,96	2 254 000		
3 година	2,80%	1 400 000	1,93	2 702 000		
Входящи парични потоци в лева						
	100 000 000,00	Лихвено постъпление	Лихвено плащане	Нетен ефект	Дисконтов фактор	Справедлива цена
1 година	4,50%	4 500 000	1 755 000	2 745 000	1,05	2 614 286
2 година	5,10%	5 100 000	2 254 000	2 846 000	1,1025	2 581 406
3 година	6,00%	6 000 000	2 702 000	3 298 000	1,157625	2 848 936
Справедлива стойност при 5% пазарен лихвен процент				8 889 000		8 044 628

Счетоводните записвания по сметките на банката изглеждат така:

Финансов актив – лихвен суап			Приходи от последваща оценка		
1) 8 044 628				8 044 628	1)
3) 844 372				844 372	3)
		8 889 000		3 500 000	5)
		6)			
Финансов актив – валутен суап			Хедж резерв		
2) 2 159 594				2 159 594	2)
4) 1340 406			5) 3 500 000	1 340 406	4)
Парични средства					
6) 8 889 000				2 159 594	2)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Банките оперират в динамична, многообразна и постоянно променлива среда, в която насоките на ефективно управление са важен фактор за успеха както на отделната банка, така и за стабилността на цялата банкова система в дадена страна. Настоящата работа представя счетоводния анализ на стратегиите за управление на риска в дейността на съвременната търговска банка. Тези стратегии представляват крайъгълен камък за успешното управление на банките като активен елемент за развитие на съвременната икономика. Структурата на счетоводния анализ е изградена върху анализа на теоретичната рамка и проучването на практическите подходи към състоянието и възможностите за оптимизиране на счетоводството като елемент на управленската структура на съвременната търговска банка. Пътищата за счетоводно интерпретиране на прилаганите в банковата система стратегии за управление на риска създават условия за ранно предупреждение за възникващите финансови рискове, за навременно детерминирание на решения за тяхното избягване и за управление на процеса на приложение на тези решения и на анализ на резултатите. Това доказва, че счетоводната система е основен източник на детайлна, навременна, аналитична и достоверна информация, която е база за вземане на адекватни управленски решения.

Настоящата работа води до следните основни изводи:

- Развитие на банковия сектор в България и процесът на интеграция в Европейския съюз изправят банките пред нови предизвикателства и разширяват кръга на възможните рискове.
- Пред банковото счетоводство като информационна и управленска система стои изискването за изграждане на цялостна и всеобхватна счетоводна политика, която да адресира информационните потребности на банковия мениджмънт за управление на рисковите фактори;
- Специфичните характеристики на съвременната банкова система и дейностите, които тя извършва, изискват счетоводната система да бъде една непрекъснато развиваща се и усъвършенстваща се организационна структура на съвременната банка;
- Действащата нормативна рамка обуславя и е ориентирана към пълно представяне на стратегиите за управление на риска, но практическото им прилагане е ограничено от обективното развитие на банковата система в България, от липсата на развит капиталов пазар и от ограничената все още структура на предлаганите банкови продукти;
- Международните счетоводни стандарти като институционална рамка за изграждане на счетоводната политика на съвременната банка изискват преминаване от загбалансов подход на отчитане към подхода на балансово представяне и оповестяване, като целта е финансовите отчети да дават пълна и цялостна информация не само за финансовия риск, но и за присъщия оперативен риск в дейността.

- Възможностите за развитие на модела за счетоводно отчитане на операциите по управление на риска са детерминирани в две основни направления. Първата насока е свързана с развитието на разбирането за теоретичната рамка и практическите подходи, заложи в постановките на международните счетоводни стандарти, а второто направление е в пряка връзка с прилаганата методология за счетоводна интерпретация на специфичните банкови операции;
- Накрая, но не на последно място, следва да се посочи, че счетоводната колегия следва да разшири обхвата на своите разбирания и познания относно финансовата и икономическата логика, стояща зад съвременните стратегии за управление на риска, с цел по-вярно и честно да бъде представяна информацията в отчетите на съвременната банка.

СЧЕТОВОДНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ДЕЙНОСТТА НА СЪВРЕМЕННАТА БАНКА

Резюме

Обект на изследване на настоящата публикация са икономическите характеристики на финансовите инструменти и възможността за тяхното използване при активно управление на присъщия риск в дейността на съвременната търговска банка. Предмет на изследване и анализ са методологическите аспекти на счетоводно отразяване на стратегиите за управление на лихвен, валутен и кредитен риск чрез деривативни инструменти, като опции, фючърс, форуърди, своп-операции и инструменти за фиксиране на лихвен процент.

ACCOUNTING TREATMENT OF THE RISK MANAGEMENT IN THE MODERN TRADE BANKING ACTIVITY

Summary

The object of the study is the economic characteristics of the financial instruments and the possibility of their usage in the process of active management of the inherent in the modern trade banking activity risk. The analysis is concentrated on the methodological aspects of the accounting treatment of the different strategies for management of interest, currency and credit risk using various financial instruments like options, futures, forwards, swap transactions.

НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА УНСС

Дирекция „Наука“, началник сектор „Научни издания“ Красимира Пенева
Старши експерт (научни сборници) Емил Мутафчиев

Дадени за печат на 07.12.2005 г.; формат 16/70/100;
тираж 300; ISSN 0861-9344

УНИВЕРСИТЕТСКА ПЕЧАТНИЦА НА УНСС